

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

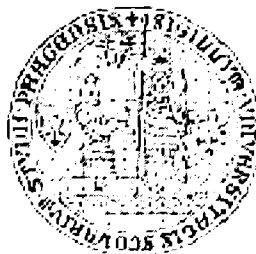
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra speciální pedagogiky

Bezdomovci a možnosti pomoci

Homeless people and possibilities of remedy

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Autorka bakalářské práce: Mgr. Blanka Tulachová

Obor studia: Speciální pedagogika

Ročník: 3.

Forma studia: kombinovaná

Praha 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 01. 04. 2010

Mgr. Blanka Tulachová

Anotace bakalářské práce

Název: Bezdomovci a možnosti pomoci

Cílem bakalářské práce je na základě odborných poznatků, zkušeností z praxe a kazuistik seznámení s problematikou bezdomovectví, definice pojmu, podchycení příčin a prevence tohoto sociálně patologického jevu, poukázání na možnosti pomoci, které společnost nabízí a které mohou bezdomovci využít, náhled a pochopení života osob bez přístřeší.

Práce je psána z pozice sociální pracovníce na odboru sociálních věcí a zdravotnictví městského úřadu na základě profesních zkušeností se sociální prací s bezdomovci a v návaznosti na zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, dále na zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách a zákon č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení. Bakalářská práce by se měla stát přínosem pro praktické řešení pomoci bezdomovcům, stručným a rychlým návodem, jak řešit konkrétní krizovou situaci.

Klíčová slova: bezdomovec, bezdomovectví, osoba bez přístřeší, sociální vyloučení, sociální znevýhodnění, bída, chudoba, krizová situace, rizikové chování, patologie, intervence, integrace, podpora

Annotation of Bachelor's thesis

Title: Homeless people and possibilities of remedy

The main aim of this Bachelor's thesis is to introduce the problem of homelessness, concept definition, blocking the causes and prevention of that social-pathological phenomenon, pointing out possibilities of remedy that our society offers and that homeless people may use, insight and comprehension of life of shelterless persons. The work is based on professional knowledge, work experience and causuistics.

The work is written from position of a social worker from Healthcare and Social Services Department of the Municipal Office on the basis of professional experience with social work with homeless people according to the Act no. 111/2006 Coll., about remedy against material shortage, also according to the Act no. 108/2006 Coll., about social services and Act no. 100/1988 Coll., about social safeguard. The Bachelor's thesis should become beneficial to practical resolution of aid to homeless people, brief and quick instruction for solving a concrete crisis situation.

Key words: homeless person, homelessness, shelterless person, social exclusion, social handicaps, misery, poverty, crisis situation, risk behaviour, pathology, intervention, integration, subvention

Obsah

Úvod.....	2
1. Fenomén bezdomovectví.....	4
1.1 Definice bezdomovectví.....	4
1.1.1 Žena, která má zkušenosti s několika bezdomoveckými bydlišti	7
1.2 Příčiny bezdomovectví.....	8
1.2.1 Chlapec, který ve svém dětství prožil mnoho rizikových situací.....	11
1.3 Bezdomovecké pasti.....	13
1.3.1 Finanční past	13
1.3.2 Zdravotní past.....	15
1.4 Prevence	15
1.4.1 Paní s mentálním postižením.....	18
2. Možnosti pomoci bezdomovcům	19
2.1 Základní pomoc.....	19
2.1.1 Muž, který si bezdomovectví zvolil za svůj životní styl.....	20
2.2 Ubytování	21
2.2.1 Noclehárny	21
2.2.2 Azylové domy	22
2.2.3 Ubytovny.....	23
2.2.4 Cvičné a chráněné byty	24
2.2.5 Paní v azylovém domě	24
2.3 Organizace pracující s bezdomovci.....	25
2.3.1 Muž, který se odrazil ode dna	26
2.4 Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení	27
2.5 Dávky pomoci v hmotné nouzi	29
2.5.1 Postupná aktivizace pana KS	31
2.6 Nevyužívání pomoci	32
2.6.1 Beznaděj pana HG.....	34
Závěr.....	35
Resume	37
Seznam použité literatury.....	38

Úvod

Téma bakalářské práce *Bezdomovci a možnosti pomoci* jsem zvolila na základě svých profesních zkušeností, které zároveň vzbudily i osobní zájem o tuto oblast. Pět let intenzivní práce s bezdomovci na odboru sociálních věcí a zdravotnictví městského úřadu na pozici sociální pracovnice, kdy jsem střídavě vykonávala práci na úseku dávek pomoci v hmotné nouzi a kurátora, mi zprostředkovalo mnoho nových vědomostí a zkušeností.

Cílem této práce je seznámení s problematikou bezdomovectví, nalezení dostatečně široké definice, poukázání na příčiny a prevenci tohoto sociálně patologického jevu a především podchycení základních možností pomoci, které mohou tyto osoby využít. Smyslem práce je tak informovat o nabídce pomoci pro bezdomovce, aby i neodborník na dané téma byl schopen podat těmto lidem alespoň základní sdělení o tom, jakou formu konkrétní pomoci mohou využít.

Pro dosažení cíle jsem využila všech svých předchozích zkušeností, především profesionálních, ale i osobních. Mnoho informací jsem získala intenzivním studiem a četbou odborné literatury. Nemalá část práce je postavena na znalosti zákonů, s nimiž jsem profesně v denním kontaktu. Nezanedbatelná je i zkušenost z osobní návštěvy sociálních zařízení organizací, které pomoc pro bezdomovce organizují. V neposlední řadě bych ráda zmínila nedocenitelný zdroj informací, a to samotné rozhovory s bezdomovci a sociální šetření vykonávané v rámci mé pracovní náplně.

Do textu bakalářské práce jsou zařazeny stručné kazuistiky bezdomovců, se kterými jsem se profesně setkala. Informace od nich byly získány především metodou rozhovoru a pozorování v rámci sociálního šetření. Při získávání osobních údajů a vyjádření mi pomohl nejen fakt, že bezdomovci jsou vesměs osamělými jedinci, kteří si rádi popovídají, pokud je jim ochoten někdo naslouchat, ale též atmosféra vzájemné důvěry, kterou je nutné s klientem vybudovat.

Bezdomovectví v každé společnosti a v každé době existovalo, existuje a bude existovat. Je to jev, který nevnímáme pozitivně, o čemž svědčí fakt, že s ním společnost „bojuje“ již několik tisíc let (zmínky o bezdomovectví najdeme již v nejstarších dílech světového písemnictví) a do dnešních časů jsme se s ním nenaučili žít. Bezdomovectví není příjemné společnosti, která vyznává úspěch, krásu, bohatství, moc, zdraví, dokonalost.

„Bezdomovec se prostě vymyká všem představám a reklamním masážím. Chceme kolem sebe vidět věci upravené, uklizené, pěkné a vonící. A hle, tu se do toho objeví člověk zapáchající, špatně oblékaný, hlučící, otravující, zebrající, obtěžující. Je vidět i cítit.“ (Ondrák, 2007, s. 83)

Pojem bezdomovec zahrnuje širokou škálu pojmů, pohledů a vizí. Bezdomovce si můžeme představit jakkoliv, neexistuje typický obraz bezdomovce, přestože se pokusíme nalézt, dokonce definovat, tuto životní situaci v maximální možné míře. Bezdomovcem může být každý, v jakékoliv sociální situaci. Setkáváme se s mladými, starými, dokonce dětmi, muži i ženami, zdravými, nemocnými, chudými, dříve bohatými, opuštěnými, bez vztahů, bez zázemí, bez sebevědomí a důstojnosti, bez naděje, bez smyslu života, s lidmi zahořklými, zraněnými, psychicky nemocnými, hendikepovanými, neschopnými se přizpůsobit, s dobrodruhy, tuláky, nedospělými, nezralými, nešťastnými, ztroskotanci, vydědění, sirotky, vdovami. *„Bezdomovectví svou podstatou představuje jednu z nejextrémnějších forem sociální exkluze a je mnohvrstevnatým problémem.“ (Mandys, 2008, s. 113)* Stává se nepochybně krajní formou sociálního vyloučení a je projevem extrémní chudoby sociálně oslabených osob.

1. Fenomén bezdomovectví

1.1 Definice bezdomovectví

O bezdomovectví jako sociálním problému společnosti nelze teoreticky ani prakticky pojednávat, aniž bychom ho dobře poznali, pojmenovali, jasně vymezili a definovali. Definici pojmu vymezíme poměrně široký prostor, aby hloubka problému vystala v co možná největší plasticitě a před námi se tak objevil dostatečně vykreslený profil osobnosti bezdomovce. V odborné literatuře nenalezneme jednoznačnou a jedinou správnou definici bezdomovectví, ani neexistuje statistika, která by vyjadřovala konkrétní (ne statickou, ale velice proměnlivou) skutečnost. To vše vypovídá o mnohorozměrnosti, jakési nezachytitelnosti tohoto fenoménu, který lze vnímat z různých hledisek.

Podle Všeobecné encyklopedie (2000) je bezdomovec osoba bez státní příslušnosti a přeneseně též osoba bez trvalého místa pobytu. Takovéto vymezení pojmu s sebou nese značné potíže nejen proto, že tento termín je již legislativně obsazen, ale především proto, že je stigmatizující, má pejorativní zabarvení, je veřejností negativně přijímán, vzbuzuje nelibé emoce. V důsledku je tento termín vylučující. (Hradecký a kol., 2007) To dokazují nejrůznější výzkumy veřejného mínění, pro zajímavost uvedeme výsledky jedné z prvních anket občanského sdružení Naděje z roku 1993. Z otázek, které nebyly modifikovány, vypsaly šokující odpovědi. „Na otázku „Kdo jsou podle vašeho mínění bezdomovci?“ 28% respondentů odpovědělo „Opilci, flákači, zloději, kriminální živly.“ a 27% respondentů má bezdomovce spojeno s těmi, „co spí na nádraží“. Dotaz „Jak se může člověk stát bezdomovcem?“ evokuje odpověď u 34% dotázaných: „Nechce se mu pracovat“ a na otázku „Jak byste řešil problém bezdomovství?“ 47% respondentů odpovídá „Zavřít, zavřít do blázince, do ústavu.“ a 6% dotázaných se domnívá, že bezdomovci „by se měli vyhnat, postřílet, do plynu.““ (Hradecká, Hradecký, 1996, s.11-12) Anketa byla určena jen pro vlastní orientaci Naděje, o.s., ale potvrdila tezi, jak velmi zkreslené a zjednodušené představy mají lidé o bezdomovcích.

Taktéž Pavelková (2007) uvádí, že majoritní společnost považuje bezdomovectví a žebráctví za negativní jev, který vnímá lhostejně, pohrdavě a rozhořčeně. Lidé vnímají tyto osoby podvědomě jako kriminálníky, či osoby neschopné a neochotné se přizpůsobit většinové společnosti. Zároveň apeluje na to, aby se společnost neodtahovala,

nedistancovala od tohoto problému, ale spíše by měla napomáhat těmto lidem dostat se z bludného kruhu jejich vyloučení.

Link (in Vágnerová, 2004, s. 755) hovoří „o únavě soucitu, o opotřebování a vyčerpání schopnosti soucítit s bezdomovci, o ztrátě trpělivosti s těmito lidmi.“ Lidé bezdomovce považují za parazity, kteří si svou situaci sami zavinili. Odmítavý postoj společnosti podporuje neupravený zevnějšek, špína, zápach a obtěžující chování.

Na základě konkrétních zkušeností a vlastní sociální práce s bezdomovci v rámci o.s. Naděje vzniká definice Hradecké, Hradeckého (1996, s.6): „*Společenské vyloučení začíná ve chvíli, kdy jedinec nedokáže nebo nemůže plně uplatňovat svá občanská a lidská práva pro svůj zdravotní stav, věk, pohlaví, etnickou příslušnost, sociální původ, nedostatek majetku nebo pro jinou osobní příčinu. Společenské vyloučení nemusí být konečným stavem, má-li společnost sílu a vůli pomoci slabým. Může však vyústit ve ztrátu přirozených osobních vztahů, ve ztrátu domova, ve ztrátu střechy, práce, lůžka a nakonec vlastní osobnosti – v bezdomovství.*“ Vlastními slovy Ilji Hradeckého (1998, s. 6), zakladatele o.s. Naděje a nestora práce s bezdomovci u nás: „*Já rozumím pojmu bezdomovec, že jde o člověka, který nemá zázemí, rodinu, respektive chybí mu rodinné vztahy, který je osamělý i kdyby měl hodně příbuzných, a který navíc nebydlí. Je to tedy mnohem širší význam než jenom to, že mu chybí střecha nad hlavou. Je totiž rozdíl bydlet a být ubytován...Být bez domova, to je být bez prostředí, kde si mohu odpočinout, být bez místa, kde bych složil hlavu.*“

Naopak zcela jednoduchou, přesto výstižnou definici předkládá Matoušek (2005, s. 316): „*Bezdomovectví označuje situaci bezprostřední nouze, v níž se ocitá člověk bez trvalého domova.*“ Že se bezdomovectví neomezuje pouze na fyzický problém s bydlením dokazuje široká definice bezdomovectví Vágnerové (2004, s. 748) „*Bezdomovectví je z psychosociálního hlediska komplexní kategorií, nejde zde jen o vymezení vztahu k bydlení, ale o určitý způsob života. Tuto extrémní variantu akceptují lidé, jejichž osobnost je zásadnějším způsobem změněna a oni z tohoto důvodu nejsou schopni plnit mnohé společenské požadavky; někdy nejde o volbu, ale spíše o sociální pád, který nedokážou ovlivnit. Bezdomovectví je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem společenské prestiže.*“ Bezdomovectví se může někdy stát volbou, ale spíše je výsledkem postupného sociálního propadu a rezignace na jinou alternativu životního stavu. Člověk bez přístřeší mívá trvalý pobyt na ohlašovně městského úřadu, případně má oficiální trvalé bydliště, ale většinou je nemůže využívat. Jeho vztahy s rodinou, přáteli a známými jsou natolik narušené, že zůstává doslova izolován na okraji společnosti, k níž nemá žádné vazby. (Vágnerová, 2004)

Pro praktické účely, jako je práce s bezdomovci v terénu, pro uplatňování nároků a práv těchto lidí, využívání sociálních služeb, nabídky a možnosti pomoci, bylo nutné nalézt definici dostatečně obsažnou tak, aby bezdomovství bylo chápáno v nejširším pojetí. Nejen jako statut osoby bez přístřeší (tento termín nalézáme v zákoně č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi (§ 2 odst. 6a) a v zákoně č. 108/2006 Sb. o sociálních službách (§ 61), nicméně vymezuje jen úzký okruh dotčených osob), ale též lidé bez právního nároku na bydlení, osoby žijící v nevhodném nebo nevyhovujícím bydlení nebo ohrožené ztrátou bydlení.

Nutnost chápání bezdomovství v takovémto pojetí prosazuje mj. FEANTSA – Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci. Její evropská typologie ETHOS 2005 se stala základním dokumentem pro vytvoření české typologie bezdomovství ETHOS 2007. Tato poslední typologie je určena pro praktické užití při vytváření analýz, koncepcí, výzkumů, plánů, naplňování a poskytování sociálních služeb. (Hradecký a kol., 2007) Má důležitou návaznost na zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách při naplňování sociální práce pro bezdomovce. Typologie ETHOS 2007 (dále jen Typologie) vymezuje pojem bezdomovec zatím v nejširším pojetí a zahrnuje různé životní situace vzhledem k bydlení. Odkrývá nám profily bezdomovectví v podobách, které nám nejsou z našeho okolí neznámé a tím více se ukazuje nutnost podchycení a prevence, protože z níže uvedeného je zřejmé, že bezdomovectvím je v podstatě ohrožen každý z nás. *„Typologie ukázala, že vymezit okruhy osob ohrožených vyloučením z majoritní společnosti, ohrožených bezdomovectvím, je obrovský.“* (Ondrák, 2007, s. 83) Typologie popisuje 4 koncepční kategorie, kdy v první z nich jsou zahrnuty „osoby bez střechy“. Jsou to lidé na pověstné „špičce ledovce“, které známe z ulic a kteří jsou právě veřejností nazýváni „bezdomovci“. Tito lidé přežívají venku, na ulici nebo na veřejně přístupných prostorech bez možnosti ubytování, např. v noclehárnách. V kategorii „bez bytu“ nalezneme osoby v ubytovnách pro bezdomovce (azylové domy s krátkodobým ubytováním, pobytové zařízení pro ženy, pro imigranty, domy na půl cesty, osoby po vystěhování z bytu), dále osoby před opuštěním instituce, to jsou lidé ve věznicích, ve zdravotnických zařízeních, kde zůstávají déle než je nutné, z důvodu absence bydlení. Dále sem řadíme osoby před opuštěním dětské instituce nebo pěstounské péče a na druhé straně věkového spektra se situace týká seniorů a invalidních osob dlouhodobě ubytovaných v azylovém domě. Třetí kategorií jsou lidé žijící v „nejistém bydlení“, to je např. přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel, bydlení bez právního nároku (podnájem, či bez ubytovací smlouvy, apod.), bydlení na nezákonně

obsazeném pozemku či budově (squaty), dále osoby ohrožené vystěhováním (výpověď z nájemního bytu bez bytové náhrady, zadluženost, neplacení nájmu, hromadné vystěhování sociálně vyloučených komunit), ztráta vlastnictví bytu a konečně osoby ohrožené domácím násilím. V kategorii čtvrté „nevyhovující bydlení“ nalezneme osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách - mobilní obydlí (maringotka), budova bez kolaudace, chatrč, bouda, zahradní domek, provizorní stavba z různého materiálu. Také osoby, které žijí v nevhodném bydlení, kdy se obydlí stalo nezpůsobilým k obývání a osoby žijící v přelidněném bytě. (Hradecký a kol., 2007)

1.1.1 Žena, která má zkušenosti s několika bezdomoveckými bydlišti

Paní JČ se narodila v roce 1956. Dětství prožila v rodině despotického otce a submisivní matky. V šestnácti letech odešla z domova a měla představu, že pro svou krásu a šarm stane zanedlouho na nejvyšších stupních společenského žebříčku, ať již skrze sňatek, či pro své pěvecké výkony. V této době bydlela vždy u některého přítele, které rychle střídala. Brzy otěhotněla, dokonce se vdala, otěhotněla podruhé, rozvedla se a s malými dětmi zůstala bydlet na samotě, v pronajaté rekreační chatce. Paní JČ se stala závislou na alkoholu, přestala platit nájem, starat se o děti, které byly poté umístěny do dětského domova. Z chatky ji pronajímatel pro vysoké dluhy na nájmu „vyhodil“ a ona zůstala „na ulici“. Její život v následujících letech probíhal od jednoho nejistého bydliště k druhému, vždy u nějakého přítele, ke kterému se nastěhovala ihned po seznámení většinou v restauraci nebo na ulici. Měla vytypovaný druh mužů, které oslovovala. Vždy si přitom představovala, že je to právě tento muž, který ji vytrhne z bídy a jejími slovy: „učiní ze mne bohatou lejdy“. Známosti to bývaly velmi krátkodobé a povrchní. Nakonec vždy zůstala bez střechy nad hlavou. Nikdy nepracovala, neplatila zdravotní pojištění, absolvovala několik pobytů v psychiatrické léčebně. Když jí bylo 50 let, rozhodla se pro změnu života a odešla z Prahy do malého města, kde získala místo v domě s pečovatelskou službou. Pro její hysterické, arogantní a agresivní chování jí byla po půl roce vypovězena nájemní smlouva a paní opět neměla kam jít. Našla si znovu muže, který jí byl ochoten u sebe nechat bydlet. Byl to patrně její nejdelší partnerský vztah, trval jeden rok a skončil smrtí muže. Rodina tohoto muže paní JČ nabídla, že může bydlet na pozemku za městem. Na pozemek se jde cca 2 km po velmi frekventované silnici 1. třídy. Bydlením je myšlena dřevěná bouda na

náradí, kam si paní JČ nanosila matrace a stará kamna. Voda, ani elektřina na pozemek dovedena není. Paní JČ začala svou situaci řešit. Zaevidovala se na Úřadu práce, požádala o sociální dávky a žádala o umožnění důstojnějšího bydlení. Sociální pracovnice, která vykonává agendu dávek pomoci v hmotné nouzi, s paní JČ začala aktivně pracovat, řešily možnosti, jak zkvalitnit život paní JČ, motivovala ji ke správnému využití dávky a třikrát jí našla místo na ubytovně, kde paní JČ dokonce vždy měla pokoj sama pro sebe. Paní JČ však nikdy na ubytovně nevydržela déle než 2 týdny a vždy se rychle vrátila do své boudy. Jako důvod k opuštění ubytovny uvedla, že nebude bydlet v ubytovně, která vypadá jako vězení (v přízemí byly na oknech mříže), nebo že tam bydlí divní lidé. V posledním případě byla nejprve ubytována v přízemí, proti čemuž protestovala, že se bojí zlodějů, a když ji vlastník ubytovny přestěhoval do 2. patra, ubytovnu opustila s tím, že je to moc schodů nahoru a ona je neovládne vyjít. V tuto chvíli bydlí v boudě, na svou situaci neustále upozorňuje (sociální pracovnice na odboru sociálních věcí, místostarostu, starostu), ale vlastně sama neví, co chce. Nabídku léčení odmítá.

Vyjádření: Z dané kazuistiky, ze života paní JČ, z konzultací s lékaři, se kterými přišla do styku, je zřejmé, že paní JČ je psychicky nemocná. Nemoc je nepřiznaná, své chování považuje za přirozené a oprávněné. Z jejího psychického stavu ale vychází všechny její projevy, kdy nabízenou pomoc neumí přijmout vůbec, nebo jí přijme s výčitkami a výhrůžkami. Když se jí pomoci dostane, následující situace se vždy obrátí proti tomu, kdo pomoc poskytne. V tomto případě se nám zdá jako jediné východisko psychiatrická léčba, i když vzhledem k tomu, že paní ji absolvovala několikrát bez žádoucího efektu, je to východisko nejisté.

1.2 Příčiny bezdomovectví

Znalost faktorů vedoucích k bezdomovectví je předpokladem adekvátní prevence. Jednoznačnou příčinu vzniku bezdomovectví však není možné určit, protože dochází ke kumulaci determinant osobnostních, sociálních, zdravotních a dalších. Hradecký (1998) konstatuje, že stav bezdomovství je důsledkem něčeho, sám není příčinou, nevznikl sám o sobě. Tomuto důsledku vždy předcházejí nějaké příčiny, faktory. Za bezdomovce můžeme považovat vlastně již malé dítě, které žije se svou matkou v azylovém domě. Životní styl některých rodin sám o sobě je indikací k tomu, aby se dítě stalo osobou nepřizpůsobivou,

toulavou, bez osvojení základních návyků (hygienických, pracovních, společenských, apod.) Při neúnosných podmínkách v takovéto rodině, kdy je dítě nějakým způsobem ohroženo, bývá umístěno v dětském domově nebo výchovném zařízení. To, že ukončení pobytu v takovémto zařízení je vstupní branou k bezdomovectví, je nasnadě. Pokud v těchto podmínkách založí novou rodinu, pokračuje spirála bludného kruhu, kdy děti z těchto rodin jsou opět bezprostředně ohroženy. Hradecký (1998, s. 8) shrnuje: „*Prapříčinou bezdomovství je zpravidla primární absence domova u člověka v jeho útlém dětství. Když říkám absence domova, mám na mysli úplnou absenci rodiny jako je siroba, nechtěné nebo odebrané dítě. Toto dítě nekončí v dětském domově, ale prochází dětskými domovy.*“ Dále hovoří o tom, že pokud člověk v dětství nepozná fungující rodinu, pak velice těžce zakládá svou vlastní rodinu. Jako východisko k bezdomovectví vnímá i rodinu deformovanou, tj. neúplnou, nefunkční, rekonstruovanou, kvazirodinu. Konstatuje, že tam, kde při vzniku rodiny nebyl žádný slib, není ani závazek, zodpovědnost.

Kořeny fenoménu bezdomovectví vidí Hradecký (1996) především v krizi tradiční rodiny. Upozorňuje na nebezpečí individualismu, konzumního stylu života, deformace ve výchově a zdůrazňuje nutnost vytváření pevných, soudržných rodin, které dodávají dítěti pocit bezpečí a ochrany. „*Děti se v rodině potřebují naučit vnitřní svobodě moudrých a vyspělých lidí, která by je chránila v dobách zlovůle a omezení svobody vnější.*“ (Hradecký, 1996, s. 51) Otázka svobody je důležitá v životě každého člověka a právě bezdomovci svým způsobem života podněcují otázky po svobodě (nejen vnitřní) a odpovědnosti. Jak poukazuje Vágnerová (2004), bezdomovci bývají nekonformní, odmítají, nebo spíše nechápou hodnoty a normy majoritní společnosti. Nejsou schopni se jimi řídit, nemají pro ně význam, neorientují se v nich a ani ve vztazích s ostatními lidmi. Neznají a neuplatňují svá práva a povinnosti, anebo nepřijatelným způsobem. Život bezdomovce je maximálně zjednodušený, není schopen zvládnout jednoduché nároky a požadavky. Obrannou reakcí bývá rezignace a prosté přežívání spojené s nízkou sebeúctou. Vinu za svůj stav přisuzují nejčastěji okolnostem či jiným lidem. Bezdomovci bývají často hostilní a depresivní, často v důsledku zvýšené demonstrace submise, zdůrazňování své bezmoci a závislosti, ve srovnání s ostatními se cítí být zatíženi větším množstvím problémů. I když se to tak navenek nejeví, bezdomovectví představuje obrovskou sociální izolaci. Sdružují se s podobnými lidmi, ale nevytvářejí hluboké vztahy, založené na důvěře a jistotě, naopak jejich sdružování je účelové, spojené s abúsem drog nebo alkoholu. Naděje je pro lidi bez domova prázdný

pojem, nic neočekávají, nic neplánují. Alternativa přijatelnějšího způsobu života se jim jeví jako příliš náročný úkol, který nejsou schopni uchopit a zvládnout.

Jinou příčinou bezdomovectví může být konkrétní situace v životě, která u některých jedinců způsobí sociální propad. Takovými událostmi nejčastěji bývá nemoc (fyzická, ale především psychická), výjimečná sociální zkušenost (dlouhodobý pobyt ve výkonu trestu, ústavní výchova nebo léčba, apod.), rozvod nebo jiná ztráta sociálního zázemí, smrt blízké osoby, ztráta zaměstnání, násilí nebo sexuální zneužívání, omezené schopnosti (mentální retardace, porucha osobnosti, závislost), zadlužení a následné exekuce majetku. Kumulace mnoha různých zátěží vede nakonec k celkovému sociálnímu selhání.

Pavelková (2007) vyjadřuje naději, že pokud člověk v takové těžké chvíli dostane pomoc, podporu, zázemí, dočasné bydlení, zřetelně se může oddálit od způsobu života bezdomovců. V opačném případě, je-li všemi zavrhnutý a zůstává se svými problémy sám bez pomoci, je větší pravděpodobnost, že se nakonec zařadí mezi bezdomovce.

Než se z člověka, který se setkal ve svém životě s tíživou situací, stane bezdomovec, projde dle Janebové (in Pavelková, 2007) třemi fázemi ztráty. Nejprve ztrácí podporu rodiny, poté podporu přátel, kdy postupné ubývání kontaktů směřuje k izolaci jedince a nakonec ztrácí podporu komunity, to znamená veřejných institucí a organizací sociálních služeb.

V odborné literatuře (Matoušek, 2005; Hradecký, 1996) nacházíme rozdělení faktorů způsobujících ztrátu domova na objektivní a subjektivní. K objektivním faktorům řadíme celkové společenské klima (sociální a bytovou politiku státu, stav zákonodárství, postoj společnosti vůči minoritním skupinám, atd.). Subjektivní faktory pak zahrnují celkovou (materiální, institucionální, vztahovou, osobní, somatickou, psychickou, sociální, atd.) situaci jednotlivce, která je dána zejména úrovní jeho schopnosti sociální adaptace.

Matoušek (2005) hovoří o začarovaném kruhu marginality, kdy postavení na okraji společnosti prohlubuje depresivní, sebevražedné a asociální tendence, může napomáhat vzniku a rozvoji psychického i somatického onemocnění, má obecně destruktivní vliv na sebehodnocení a emocionalitu. Na druhé straně tohoto kruhu stojí lidé nějakým způsobem zranitelní, kteří jsou marginalizací ohroženi nejvýrazněji. Jsou to lidé s nižší sociální inteligencí, tělesně, psychicky a mentálně hendikepovaní, hraniční osobnosti, psychicky nemocní, apod.

Mareš (1999) poukazuje na to, že veřejnost má bezdomovce spojené s kriminalitou a alkoholismem, s nedostatkem vůle a ignorací sociálního řádu. Příčiny spatřuje nejen v rozvratu rodin, závislosti na drogách a alkoholu, sociální nepřizpůsobivosti, ale konstatuje, že velký a rostoucí počet bezdomovců je důsledkem strukturálních problémů, jako jsou nedostatek levných bytů a bydlení, vysoká nezaměstnanost a rostoucí úroveň chudoby. Chudoba se podle Mareše podílí ve větší míře na predispozici k bezdomovectví než samotná ztráta přístřeší. Na vzniku bezdomovectví se v neposlední řadě odráží i nedostatečná úroveň péče o mentálně postižené osoby.

Na okraji zájmu by neměla zůstat otázka deprivace bezdomovců, která vychází z toho, že pokud člověk nevlastní určité zboží, toto „nevlastnění“ snižuje status člověka, vylučuje jej ze sociálních vztahů, aktivit a zvyklostí společnosti. Může být vyjádřena mnoha zjevnými i skrytými formami (strava, bydlení, odívání, práce, aktivity, atp.), *„vždy však znamená nedostatek něčeho, co je obecně považováno za žádoucí podmínky života. Ovlivňuje to jejich možnost hrát sociální role, participovat v sociálních vztazích a chovat se ve společnosti způsobem, jaký tato od svých členů očekává. Jde o problémy sociální izolace, vyloučení ze sociálních vztahů, ztrátu podpory komunity, diskriminace, nedostatku příležitostí ke vzdělání a zaměstnání apod.“* (Mareš, 1999, s. 73) Bezdomovci nejsou schopni participovat na běžném životě stejně jako většinová společnost. K tomu uvádí Štěchová a kol. (2008), že jejich situace jim neumožňuje dodržování obecně akceptovaných společenských zvyklostí jako hygienické normy, neorientují se v možnostech napojení na sociální a zdravotnické sítě, jsou v blízkém kontaktu se sociálně patologickými jevy, mají ztížený až znemožněný přístup ke zdrojům běžně dostupným ostatním občanům jako je vzdělávání, kultura, právní pomoc, nejsou schopni participovat na systému sociální podpory.

1.2.1 Chlapec, který ve svém dětství prožil mnoho rizikových situací

PD se narodil ze vztahu dvou velmi mladých lidí, kteří se seznámili v domě na půl cesty, kde bydleli po odchodu z dětského domova. Otec brzy pro majetkovou trestnou činnost nastoupil do výkonu trestu, po návratu ale již o své dítě a jeho matku neprojevil žádný zájem. V současné době se zdržuje v Rusku, kde jezdí s kamionovou dopravou. Když bylo PD 6 měsíců, matka s ním odešla ke svému adoptivnímu otci do malé vsi, do starého, neudržovaného domku po prarodičích. Vnitřní prostory domku tvoří 1 místnost a chodba,

vše cca 20 m². Dům byl bez vody a elektřiny, všude plíseň, zima, neútulno, jediné okno malé, nemyté. Dveře poničené, prokoplé. K domku patřil neoplocený dvorek, na kterém se volně pohybovali 2 vychrtlí němečtí ovčáci a dvorek byl zcela zaplněn rozbitými domácími spotřebiči, které otec matky vozil ze skládek a od lidí, kteří mu je za odvoz dávali. Za těchto okolností zde nebyly pro dítě vhodné podmínky a matka souhlasila, že s ním odejde do azylového domu. Odtud se ale vrátila zpět domů po 2 měsících, PD byl umístěn do kojeneckého ústavu. Matka ho nenavštěvovala, ale u své sociální pracovnice na odboru sociálních věcí neustále intervenovala za to, aby mohla mít PD u sebe doma. To by bylo možné pouze za podmínky přijatelnějšího bydlení. Matka si našla přítele, se kterým upravili kůlnu u domku takovým způsobem, že se dítě ve věku tří let skutečně mohlo ke své matce vrátit. Matka se v rámci svých možností o PD starala s láskou. Svého syna až rozmazlovala, nestanovovala mu žádné hranice, PD se stával nezvladatelným. Matka často střídala partnery a potíže nastaly, když se jeden její přítel začal agresivně projevovat a fyzicky napadal nejen matku, tehdy těhotnou, ale i PD. Rodina se dostala do naprosté sociální izolace, každý ve vsi, včetně otce matky, se bál nejen dvou psů, které přítel „vycvičil“, ale především matčina přítel, který svou agresivitu neskrýval. Před sociální pracovnicí matka tyto informace tajila, nicméně vzhledem ke zvýšenému dohledu nad touto rodinou a informacím od obyvatel vsi, byla prováděna častá sociální šetření. PD byl z rodiny odebrán po jednom takovém sociálním šetření, kdy matka byla nalezena s modřinami a řeznou ránou v obličeji, vyděšený šestiletý PD se schovával pod postýlkou. Matčin přítel mu vyhrožoval zabitím. PD byl umístěn v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Na matčina přítele bylo podáno trestní oznámení a cca za 6 měsíců po této události nastoupil do výkonu trestu. Matka porodila, s dítětem v kojeneckém ústavu vydržela 2 týdny, poté kojenecký ústav opustila. Začala sporadicky navštěvovat PD a opět žádala o jeho navrácení do rodiny. PD byl velmi rozpolcen, projevovaly se u něho neurotické poruchy, trpěl nespavostí, roztržitostí, nesamostatností. Všechno a všeho se bál, sebemenší podnět u něho vyvolával agresivitu. Přestože byl v dětském domově relativně spokojený, postupem doby začal sám toužit, aby byl s matkou. Vzhledem k tomu, že podmínky u matky se v té době zdály stabilizované, matka opakovaně žádala o svěření syna do péče, našla si práci, do domu zavedla elektřinu a vodu, ve věku dvanácti let jí byl PD svěřen. Nastoupil do ZŠ v blízkém městečku, jeho prospěch byl mírně podprůměrný. Rodinu nyní tvořili 4 lidé, otec matky, starobní důchodce bez nároku na výplatu starobního důchodu, matka, která měla minimální plat, její nový přítel, který byl nezaměstnaný a nezaevidovaný na Úřadu práce a PD. Matčin přítel poskytoval nevhodný vzor, kdy veškerý čas trávil u televize nebo v restauraci. Rodina

žila z matčiny nízkých příjmů, PD neměl vybavení do školy, ani oblečení a hračky, jak byl zvyklý v dětském domově. Volnočasové aktivity nebyly možné vzhledem k jejich finanční náročnosti a najít si vhodnou činnost sám PD neuměl. Z této deprivace začaly vznikat jeho problémy s chováním, kdy si nejprve chtěl získat postavení mezi kamarády nevhodným, provokativním a agresivním chováním, poté drobnými i většími krádežemi, nakonec užíváním a distribucí drog. Po patnáctém roce byl umístěn do výchovného ústavu. Jeho chování v ústavu je velmi problémové, je sociálně nepřizpůsobivý, agresivní, neumí přijatelným způsobem řešit běžné situace, školní docházku neplní, pokud je příležitost, drogy užívá. Nyní mu je 17 let, zanedlouho by měl výchovný ústav opustit. Vrátit se nemá kam, dům byl prodán, aby matka zaplatila některé dluhy, sama odešla za svým dalším přítelem na severní Moravu, o PD zájem nemá, neudrzuje s ním žádné kontakty, prý mu sdělila, že s ním již nechce mít nic společného.

Vyjádření: Tento mladý muž prošel ve svém životě mnoha zátěžovými situacemi a zvraty a všechny na něm zanechaly nerasmazatelné stopy. Jeho raná deprivace způsobila, že se stěží může vrátit do společnosti a plnit její očekávání. Vzhledem k tomu, že ani nyní, kdy sociální intervence do jeho života je značná (výchovní pracovníci, pedagogové, etopedi, psychologové, sociální pracovníci), nevykazuje známky snahy řešit svou situaci. Předpokládáme, že jakoukoliv nabídnutou pomoc odmítne. Je velmi tíživé vidět, jak se mladý člověk vlivem faktorů, které na něho od raného dětství působily, stává bezdomovcem bez perspektivy. Příčinu můžeme vidět ve špatných „startovacích podmínkách“, kdy ani nevznikla zdravá rodina, neschopnost rodičů se o své dítě postarat (zajistit domov, péči, starostlivost, ochranu před nebezpečím, stabilitu, lásku, předat mu zdravé životní vzory), střídání nevhodných partnerů, dluhy, atd.

1.3 Bezdomovecké pasti

1.3.1 Finanční past

Pokud nemá bezdomovec základní prostředky na obstarání živobytí (jídlo, ošacení) a zaplacení bydlení, dostává se do pomyslné finanční pasti, kdy v důsledku své „nepřitažlivosti“ a evidentní sociální zanedbanosti nemůže najít práci, která by mu zajistila

příjem. „Je mylné domnívat se, že „mně se to stát nemůže“. Bohužel, každý z nás může skončit jednou na ulici, nemusí, ale může. Stačí nějaký sociální otřes, problém v rodině, problém v životě, který neustojíme, souhra nepříznivých náhod, a je to. Stačí přestat splácet dluhy, stačí udělat mnohdy jediný chybný krok.“ (Ondrák, 2007, s. 83) Klasický je příklad, kdy člověk bez přístřeší, který nemá čistý trestní rejstřík, či nemá v pořádku doklady, případně je nemá vůbec, nenajde práci s řádnou pracovní smlouvou. Přijme tedy zaměstnání na dohodu o provedení práce nebo brigádu s bezcennou nebo vůbec žádnou pracovní smlouvou. Při těchto typech zaměstnání je pracovník nejen téměř vždy vykořisťován (velmi nízká mzda, neúnosné pracovní podmínky, příliš dlouhá pracovní doba, atd.), ale navíc mu není placeno zdravotní ani sociální pojištění. V důsledku neplacení sociálního pojištění se mu doba takového zaměstnání nezapočítává do odpracované doby, ze které mu pak ani nevzniká nárok na starobní nebo invalidní důchod. Pakliže není placeno zdravotní pojištění, narůstá dluh i penále na tomto pojištění do nepředstavitelných výší. Toto často onen člověk neví většinou v důsledku toho, že si nepřebírá korespondenci (nemá kde nebo neví, kde by mohl). Pokud se časem dostane do situace, kdy má již čistý trestní rejstřík a nastoupí do trvalého pracovního poměru s řádnou pracovní smlouvou, správce pojištění (či jiný exekutor, který vymáhá dluhy např. za pokuty, finanční tresty za majetkové trestné činy, apod.) uvalí exekuci na výdělek, aby dluh byl umořen. Protože v té době již bývají dluhy příliš vysoké, tento člověk se rozhodne, že raději bude pracovat „načerno“, aby nepřicházel o svůj výdělek a legální zaměstnání opouští. A kolo bezdomovectví, či finanční pasti se roztáčí nanovo. Faktem však nadále zůstává, že „ztráta zaměstnání je buď příčina nebo následek bezdomovectví. Přitom jediný způsob, jak se z bezdomovectví dostat, je najít si práci a vydělat dostatek peněz na bydlení. Získání zaměstnání je pro bezdomovce velmi složité, navíc ztížené předsudky společnosti, tedy i zaměstnavatelů vůči celé jejich komunitě.“ (Ruszová, 2007, s. 72) Rovněž Matoušek (2007) poukazuje na to, že nezaměstnaností jsou nejvíce ohroženi starší lidé, lidé vstupující na trh práce, lidé s nízkou kvalitací, příslušníci etnických menšin, lidé se zdravotním postižením, tedy lidé, kteří jsou zároveň nejvíce ohroženi bezdomovectvím. Problém je s dlouhodobě nezaměstnanými lidmi, kteří ztratili pracovní návyky spolu s motivací k práci.

1.3.2 Zdravotní past

Bezdomovci lékařskou péči nevyhledávají. Buď podceňují onemocnění, nebo mají opakovanou zkušenost s odmítnutím poskytnutí lékařské pomoci. Jejich zdravotní stav je velmi často špatný, ale ne natolik akutní, aby museli být hospitalizováni. (Hradecký, Hradecká, 1996; Matoušek, 2005) „*Opakovaně se potvrzuje obecný předpoklad o zákonitě zhoršeném zdravotním stavu bezdomovců oproti bydlící populaci. Nejde zdaleka jen o vyšší výskyt chronických onemocnění a vyšší prevalenci infekčních chorob, ale především o nápadné problémy se zdravím duševním, včetně závislosti.*“ (Šupková, 2007, s. 31) V akutních případech bezdomovec, který se pro svůj těžký zdravotní stav dostává do nemocnice, je zde ošetřen a zaléčen, přestože neplatí pojištění a často ani neví, u které zdravotní pojišťovny je pojištěn – náš právní řád jednoznačně chrání právo všech osob na základní zdravotní péči dle Listiny základních práv a svobod, proto žádné zdravotnické zařízení nesmí odmítnout ošetřit bezdomovce. Po propuštění z nemocnice do tzv. domácí péče na doléčení se však znovu ocitá na ulici, či v naprosto nevyhovujícím bydlení, kde nejsou dobré podmínky k tomu, aby se doléčil a zcela se uzdravil. Následně dochází ke zhoršení nedoléčeného stavu až k situaci, kdy hrozí nebezpečí z prodlení a rychlá záchranná služba odváží opět bezdomovce do zdravotnického zařízení. Lékaři i sociální pracovníci volají zejména po vytvoření specializovaného sociálně-zdravotnického zařízení, či po zařízení tzv. následné péče. Jde o zařízení, kam by se mohl uchýlit právě propuštěný pacient k doléčení a kde by měl zároveň možnost kontroly zdravotního stavu kvalifikovaným pracovníkem. (Šupková, 2007)

1.4 Prevence

Obecně, ve všech oblastech, je prevence nejúčinnějším a vposledku nejméně nákladným prostředkem řešení celé škály problémů a rizikových situací v lidském životě. I v péči o bezdomovce je efektivnější vynaložit úsilí pro předcházení vzniku stavu bezdomovství, než pomáhat lidem, kteří bydlení již ztratili, jejich domov je na ulici, venku. Samozřejmě, že pomoc má obrovský význam i v takové situaci.

Primární prevence začíná ve zdravé, fungující rodině. Ta je schopna předcházet sociálně patologickým jevům především dobrou výchovou dětí, vhodným naplňováním volného času, výběrem vhodných přátel, životními vzory, vzájemným soužitím, láskou.

„Pevná funkční rodina je velmi silná a vlivná na své děti. Slabé rodiny a jedince však může upevnit dobrá osvěta, publicita a sociální práce, dětem ze slabých rodin může v jejich orientaci pomoci dobrá škola, dobrý učitel nebo dobrý duchovní pastýř.“ (Hradecký, 1996, s. 69) Také Pavelková (2007) vidí jako jedno ze samozřejmých preventivních opatření péči o mladou generaci, a to nejen ze sociálně slabých a narušených rodin. Upozorňuje na nebezpečí ignorace „sociálních sirotků“. dětí na ulici a jejich budoucnosti, která se často jeví beznadějně. Hradecký (1996) upozorňuje na nutnost rehabilitace tradiční trvalé rodiny, rodiny na celý život a dále klade důraz na udržení zaměstnanosti a podporu vytváření nových pracovních míst v oblastech s vyšší nezaměstnaností a vytváření prostředí, které omezí šedou ekonomiku a zabrání černému trhu. Souvisí s tím i podpora zvyšování a rozšiřování kvalifikace a vzdělání. Nutné je dostupné bydlení v odpovídajícím bytě pro každou rodinu. Dále zmiňuje dostupnost potravin, ošacení a zdravotní péče. Východisko vidí v poskytnutí základní pomoci (postupnými kroky za podpory osobních asistentů vyřešit základní potřeby a nároky osob bez přístřeší) a v návaznosti resocializačních programů doplněných dalšími paralelními službami. Cílem každého resocializačního programu je, aby bezdomovec našel smysl života, obnovil rodinné vztahy, našel nové partnerství nebo přátelství, aby získal přiměřené bydlení a měl zdroj příjmů k jeho udržení.

Zdrojem inspirace v rámci prevence je publikace Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví (kolektiv autorů, 2003), která nabízí mnoho příkladů účinné prevence a pomoci nejen z našeho prostředí, ale nabízí i praktické zkušenosti ze sousedních států. Je opět zdůrazněna nutnost primární prevence dětí a mládeže. „Problémy vyplývají z nečinnosti mladých lidí, která je vede k tomu, že zaměňují skutečné hodnoty za pseudo hodnoty, které je vedou na scestí a mnohdy až na samý pokraj společnosti.“ (Balcarová, 2003, s. 31) Je zdůrazněna důležitost eliminace kriminality dětí a mladistvých, protože v důsledku dlouhodobých trestů, časté recidivy a neochoty odpustit dochází ke ztrátě rodinného zázemí, což často mívá za následek právě bezdomovství. Publikace dále rozvíjí preventivní opatření dvou stupňů. První stupeň se týká pomoci při získání všeobecných dovedností, orientace v základních životních situacích, osobní management. V důsledku osvojení si samostatného a zodpovědného jednání je klient schopen posléze lépe spolupracovat s pomáhajícími pracovníky při dalším řešení jeho životní situace jako je hledání zaměstnání, bydlení, služeb pomáhajících při boji s návykovými látkami, apod. Preventivní opatření druhého stupně se pak týká konceptů podporovaného bydlení pro osoby se zvláštními potřebami, které vzhledem k jejich znevýhodnění neumí bydlet běžným způsobem. (Kotýnková, 2003)

Jádrem skutečné prevence by měla být tedy aktivizace klienta a jeho výchova k nesení zodpovědnosti za svůj život.

Dle Matouška (2005) je včasné řešení problémových situací nejlepší prevencí bezdomovectví. Jako mocný nástroj prevence uvádí základní a odborné sociální poradenství - informace o nárocích, službách, možnostech, které mohou předcházet, vyřešit nebo zmírnit obtížnou situaci člověka, pomoc zaměřená na konkrétní praktické řešení této situace, atp., síť nejrůznějších specializovaných služeb a dobrou spolupráci mezi organizacemi, jež je poskytují. Králová (2008) uvádí, že základní sociální poradenství najdeme ve všech druzích sociálních služeb jako základní činnost, kterou jsou poskytovatelé sociálních služeb vždy povinni zajistit.

„Aktuálně má v současné době velký význam terciární prevence – podpora poskytovaná osobám a domácnostem, které již bydlení ztratily, ale ještě nepatří mezi zjevné bezdomovce, dokud ještě mohou přebývat pod střechou.“ (Hradecký, 2007, s. 86) Řešením by mohl být zvýšený zájem a především intenzivní práce kompetentních osob (kurátorů, sociálních pracovníků a jiných odborníků) na řešení situace zejména v současných tzv. holobytech, sociálních bytech obcí, oněch „domech hrůzy“ a v pozvolně vytvářených ghettech. Neméně důležitá je intenzivní podpora osob, kterým ztráta bydlení hrozí, ač ještě není potvrzena soudem. V takovémto případě celý soubor událostí, nastalých situací a jednání těchto osob směřuje k tomu, že ke ztrátě bydlení dříve nebo později dojde. Jedná se především o dlužníky nájemného, kdy této skupině lze objektivně pomoci nejúčinněji tak, aby se dostali znovu do soukolí státní sociální podpory a s placením nájmu jim tak pomohl stát, pokud nemají odpovídající příjem.

S dluhy a exekucemi, které ke dluhům neodmyslitelně patří, souvisí i „nový trend“ obyvatel s trvalým bydlištěm na ohlašovně obecního úřadu. I zde se naskýtá možnost prevence přímo v rámci veřejné správy, kdy se obec o problémech konkrétních obyvatel tímto způsobem dozvídá mezi prvními. Pracovníci obce by tak mohli vzniklé situaci věnovat zvláštní pozornost a aktuálně ji řešit. V rámci komunitního plánu mohou bezdomovcům nabídnout odpovídající sociální služby, odkázat je na kompetentní pracovníky.

1.4.1 Paní s mentálním postižením

Paní LC se narodila v roce 1982 s lehkým mentálním postižením. Se svou matkou, která je podobně hendikepována, bydlela v sociálním bytě. LC otěhotněla po jediné návštěvě diskotéky, kterou navštívila se svou kamarádkou z bydliště. Narodil se chlapec a protože s matkou byly schopné se v rámci svých možností o syna postarat, nebyl žádný důvod k intervenci sociální pracovnice. Zajištění byli invalidním důchodem matky. Když bylo synovi 5 let, sociální pracovnice chtěla upozornit LC na nutnost přihlášení syna do MŠ, aby ji navštěvoval alespoň v předškolním věku. Rodinu našla ve velmi zbědovaném stavu. Byt byl doslova „vybydlen“, vše zničené, všude hromady starých zapáchajících věcí, přinesených od popelnic, nic k jídlu, všichni členové rodiny byli vyhladovělí, apatičtí, doslova na pokraji sil. Ukázalo se, že matka LC ztratila cca před rokem občanský průkaz, v důsledku čehož nemohla svůj důchod na poště vyzvedávat, jak byla navyklá. Situaci nijak neřešili, neplatili nájem, živořili, živili se zřejmě zbytky potravin, které někde našli. Rovněž vyšlo najevo, že byt má být v blízké době soudně vyklizen pro neplacení nájemného. Rodina byla na pokraji bezdomovectví, aniž si této skutečnosti byla vědoma. Nepřebírali poštu, nikomu se nesvěřili, s nikým se neporadili, ven vycházeli minimálně. Paní LC se nebyla schopna orientovat v základních životních situacích. Intervence zde byla rychlá a účinná. V rámci sociálního poradenství se brzy vyřešil nový občanský průkaz, výplata invalidního důchodu, vyřešení dluhů na nájemném. Rodině byly přiznány dávky pomoci v hmotné nouzi, syn byl přihlášen do MŠ, sociální pracovnice zvýšila svůj dohled nad touto rodinou a odkazovala na pomoc dalších organizací. Za využití sociální služby pro mentálně postižené, kdy do rodiny dochází pracovnice neziskové organizace a pomáhá paní LC s řešením složitějších situací, se život rodiny stabilizoval a nebylo třeba využít azylového ubytování, které se zpočátku jevilo jako nejvhodnější. V této chvíli je rodina schopna relativně samostatně fungovat s tím, že pomáhající pracovníci několika organizací o ní ví a pracují s ní.

Vyjádření: V tomto případě vše dobře dopadlo a věříme, že i nadále bude dobře fungovat. Jako výborný nástroj pomoci se ukázal fungující systém sociální práce neziskové organizace ve spojení s aktivitami sociální pracovnice z městského úřadu. Zvláštní pozornost je třeba věnovat osobám hendikepovaným a sociálně nekompetentním, i když se tak okolí nejeví. Jen náhodou a rychlou intervencí byla tato rodina uchráněna před bezdomovectvím.

2. Možnosti pomoci bezdomovcům

V současné době je systém pomoci bezdomovcům již poměrně dobře pokryt. Nutno podotknout, že dnešní stav je výsledkem neviditelné a mravenčí práce mnoha nadšenců, dobrovolníků, lidí, kterým v počátcích vzniku této sociální práce jedinou motivací byla prostá láska k bližnímu. Jejich úsilí se projevilo dnešní propracovanou a propojenou sítí sociálních služeb pro bezdomovce, kterou poskytují především nestátní neziskové organizace a dnes již také kraje nebo obce. Ne vše samozřejmě funguje bezvadně, ale na mnoha místech, především tam, kde je početná skupina bezdomovců (velká města), jsou zajištěny ubytovací, ambulantní a terénní služby.

Od 1. 1. 2007 je účinný zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který přinesl zásadní změny do oblasti služeb potřebným a poměrně dostatečně pokrývá možnost sociální pomoci. Prostřednictvím sociálních služeb může člověk řešit problémy zapříčiněné nepříznivou sociální situací. Osobám bez přístřeší jsou primárně určeny služby sociální prevence, které si kladou za cíl *„zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí. . . . Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.“* (§ 53 zákona o sociálních službách) Pro bezdomovce jsou určeny nejčastěji následující sociální služby: terénní programy, nízkoprahová denní centra, noclehárny, azylové domy, domy na půl cesty. *„Z definice služeb můžeme jasně usuzovat, jaká je veřejná zakázka sociálních služeb řešících problematiku bezdomovectví. Jedná se zejména o zajištění těchto potřeb uživatelů: ubytování, strava a hygiena, vytvoření prostoru pro individuální řešení problému uživatele, ochrana práv a oprávněných zájmů.“* (Mandys, 2008, s. 115)

2.1 Základní pomoc

To první, co je třeba lidem bez přístřeší zajistit, je jídlo, teplo, místo k odpočinku (ke spánku), základní lékařskou péči, očistu, oděv. *„Je jasné, že člověk vyčerpaný a zanedbaný nemá velké šance k úspěšnému návratu k soběstačnosti: budí pozornost a pohoršení, není považován za důstojného partnera při jednání s úřady a s potenciálními zaměstnavateli.“* (Matoušek, 2005, s. 322)

V rámci prvotní intervence je tedy nutné poskytnout zázemí pro naplnění základních potřeb takovým způsobem, aby tito lidé byli schopni na tomto základě napnout své síly a řešit svou situaci. Jak zdůrazňuje Matoušek (2005), poté je třeba nabídnout účinnou podporu reintegrace například formou azylového bydlení, rozvíjením pracovních schopností, kvalifikace, rekvalifikace, tréninkových a vzdělávacích programů.

Již ze samotného slova bezdomovec, tj. bez domova, lze odvodit hlavní cíl pomoci takto postiženým lidem. Je to pomoc při získání „střechy nad hlavou“ tak, aby tito lidé bez přístřeší mohli alespoň důstojně přenocovat a měli zajištěné základní hygienické podmínky. Bytová politika našeho státu není uspokojivě řešena vůči potřebám všech lidí. Pavelková (2007) v této souvislosti zmiňuje, že žádná zákonná úprava nestanoví povinnost státu nebo obce dát bydlení občanu, který je bezdomovcem. Nicméně přístřeší nebo ubytování jako nezbytnost pro zajištění základních životních podmínek zaručuje Listina základních práv a svobod. Nutnost zajištění přístřeší potvrzují také burcující a provokativní slova: *„Bydlení je jedním ze základních lidských práv, které musí být upřednostněno před ostatními právy, jako jsou zaměstnání, zdraví, vzdělání nebo ochrana dětí, ta mohou být připojena posléze. Nezáleží na ostatních problémech, které jedinec či rodina bez domova může mít, když nemají dostatečné bydlení. Řešení ostatních problémů je v tom případě ztráta času.“* (Coghlan, 1998, s. 10)

2.1.1 Muž, který si bezdomovectví zvolil za svůj životní styl

Pan BK se ve svých padesáti letech rozvedl, dal výpověď z pracovního poměru, opustil město, kde do té doby žil, přerušil kontakty s dětmi, přáteli a příbuznými a odešel do Prahy, kde začal žebrot. Vydobyl si lukrativní místo v centru Prahy, kde každý večer dle vlastních slov „zaklekne“. Měsíčně si takto prý „vydělává“ několik desítek tisíc korun a neurčenou částku cizí měny. Spát chodí za 20 Kč na bezdomoveckou loď, když má zdravotní problémy, jde do o.s. Naděje k lékaři. Stravuje a obléká se v charitativních organizacích. Když již neměl nárok na podporu v nezaměstnanosti, požádal o dávky pomoci v hmotné nouzi. Jeho „příjem“ mu nikdy nikdo nedokázal, výše uvedené skutečnosti sdělil až poté, co mu byl přiznán starobní důchod a on přestal sociální dávky pobírat. Peníze má prý ukryté u svých starých rodičů na jejich pohřeb. S rodiči ovšem kontakt neudrhuje. Pan BK vykazuje vnější atributy bezdomovce (zapáchá, jeho oblečení je starší, neprané, v igelitové tašce má celý svůj majetek), jeho vyjadřování však nevypovídá o žádné vnitřní patologii.

Vyjádření: Tento muž je výmluvným příkladem příživnictví. Je ochoten žít na velmi skromné úrovni za cenu vědomí, že někde má mnoho peněz. Vzhledem k tomu, že jsme svědky toho, že pan BK má evidentní radost ze svého životního stylu (o svém žebrání, spaní na lodi, vztazích s Policií, apod. hovoří s potěšením), domníváme se, že v současné době pan BK tento způsob života nezmění. Až bude starší, zřejmě využije dalších služeb určených pro bezdomovce a zařadí se jako spokojený klient domu klidného stáří o.s. Naděje. Spíše zde vyvstává otázka opačná – do jaké míry toto jednání tolerovat a pomoc umožňovat?

2.2 Ubytování

Při výkonu sociálních služeb a v nastaveném systému pomoci se setkáváme s rozdělením ubytování pro lidi bez přístřeší do tří pyramidově uspořádaných stupňů. Tyto formy bydlení navazují jedna na druhou a klient podle dosažené míry resocializace může přecházet od jedné k druhé. Nabídka různých stupňů azylového bydlení nejen že naplňuje základní potřeby osob bez přístřeší, ale plní zároveň i funkci reintegrační.

Pro praktickou pomoc bezdomovcům je vzhledem k jejich motivaci dle Matouška (2005) ideální, když všechny služby zacílené na základní pomoc jsou poskytovány v jednom místě nebo alespoň v bezprostřední blízkosti (noclehárna, jídelna, šatník, atd.) Pokud tito lidé získají touhu změnit svůj život a o pomoc stojí, je třeba začít konat ihned, jinak hrozí reálné nebezpečí z prodlení. Taktéž Hradecký (2007) uvádí, že zvláště ve velkých městech je důležitá poloha nízkoprahového denního centra v místech, kde se bezdomovci scházejí, kde se nejčastěji pohybují a právě první kontakt terénních pracovníků tohoto centra může být účinným prostředkem sociální služby nabízené těmto lidem.

2.2.1 Noclehárny

Dle § 63 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách noclehárny poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování. Noclehárny jsou nízkoprahovými zařízeními prvního kontaktu, určenými pro osoby v krizových situacích. Poskytují možnost přespání, základní hygieny, případně

večerní a ranní stravy. Noclehárna poskytuje služby, jejichž cílem je snížit sociální a zdravotní rizika, která souvisejí s bezdomoveckým stylem života a poskytují i naplňují poradenství a další informace o následných sociálních službách. Noclehárny mohou být samostatné, fungující v návaznosti na denní centra, nebo mohou být součástí azylového zařízení. V případě potřeby a zájmu zaměstnanci klientům zprostředkují kontakt se sociálními pracovníky a dalšími odborníky podle jejich potřeb. Snaha všech zúčastněných je, aby zdejší obyvatelé co nejdříve přešli do vyššího typu ubytování. Ubytování v noclehárně by mělo být krátkodobé a motivující k přechodu do azylového ubytování. Je otevřeno širokému okruhu klientů, slouží k překlenutí krizové situace. Ubytování poskytuje pouze minimum soukromí, pokoje jsou vícelůžkové. Částky za ubytování v noclehárně jsou symbolické (dle sdělení našich klientů 10 Kč až 20 Kč za noc), přesto i tyto částky bývají leckdy překážkou ubytování využít. V noclehárnách bývá stanoven pevný řád, který ale při dostatku dobré vůle není nesplnitelný. Stanoveny jsou pevné hodiny příchodu, odchodu, nočního klidu. Dále platí zákaz užívání alkoholu, drog, noclehárny nepřijímají k přenocování osoby pod vlivem těchto látek. Noclehárny poskytují své služby celoročně, každý den a to převážně od večerních do ranních hodin. Mohou mít i pružnou provozní dobu podle zimního a letního období. Noclehárny nebývají přístupné přes den, tento čas by měl nocležník věnovat řešení svých záležitostí, jako je hledání zaměstnání a stálějšího ubytování.

2.2.2 Azylové domy

Dle § 57 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Azylové domy (dále jen AD) jsou zařízení, která poskytují komplex služeb poskytujících individuální, důstojnou, nepřetržitou a koncepční pomoc osobám v krizové situaci. Jejich cílem je pomoci člověku samostatně řešit nepříznivý životní stav, hledat další uplatnění a stát se nezávislým na systému sociální pomoci, nebo tutéž pomoc minimalizovat. Azylové domy jsou zaměřeny na delší pobyt svých klientů, kteří se chtějí aktivně podílet na změně svého života a návratu k soběstačnosti. Je zde vyžadována spolupráce se sociálním pracovníkem a návaznost na další organizace a úřady. Obyvatelé AD by měli být zaměstnaní, nebo práci intenzivně hledat tak, aby se mohli po ukončení pobytu osamostatnit. Za ubytování v AD jsou účtovány vyšší částky za noc, přesto zůstávají

nadále symbolické (dle našich zkušeností 30 Kč až 60 Kč za noc) Toto azylové ubytování zpravidla poskytuje vyšší standart ubytování a zajišťuje více soukromí, např. ve formě samostatných pokojů. Azylový dům kromě ubytování může nabízet i základní stravu a především možnost vlastní přípravy pokrmů (kuchyňky). Pracovníci AD pomáhají klientům při uplatňování práv, oprávněných zájmů, při obstarávání osobních záležitostí, vyřizování dokladů, sociálních dávek, zdravotní pomoci, apod. AD často provozuje šatník pro klienty a další sociálně potřebné. Pobyt v AD je podmíněn širší spoluprací klienta na řešení svých problémů. V AD bývají dokonce pořádány různé kulturní, společenské, osvětové programy. Podobně jako v noclehárnách, i zde je závazný domácí řád. Nabízí samozřejmě lepší podmínky, ale zákaz konzumace alkoholu, drog a jiných návykových látek platí i zde.

2.2.3 Ubytovny

Ubytovny stojí v žebříčku ubytovacích zařízení v našich podmínkách zatím na nejvyšším místě. Bezdomovci, kteří v resocializaci pokročili již na takový stupeň, že mohou bydlet na ubytovně, mají již umocněné určité sociální návyky, chodí pravidelně do zaměstnání, mají stálý příjem. Je jim nadále k dispozici sociální pracovník a jiní odborníci, ale již jen jako podpůrná služba. Mnohé problémy jsou vyřešeny. Na ubytovně vládne volný režim, je zcela na obyvatelích, v jakou denní či noční dobu se na ubytovně zdržují. Klient užívá svobody a s ní spojené odpovědnosti. *„Cílem dlouhodobého azylu je právě nácvik dovedností vedoucích k samostatnosti a převzetí odpovědnosti za vlastní život“.* (Matoušek, 2005, s. 324) Takováto dlouhodobá azylová zařízení jsou zvláště určena pro muže, ženy, matky s dětmi, seniory, pro děti opouštějící (po nabytí zletilosti) dětské domovy, domy na půl cesty. Pobyt je smluvně vázán, nehrozí tedy náhlý zvrát situace zpět do bezdomovectví. Pobyt v takové ubytovně může trvat až jeden rok, v případě oprávněné nutnosti může být i prodloužen. Klient si šetří finance, aby se mohl přestěhovat do ubytovny jiné, nepodporované, nebo si najít jiný způsob trvalého bydlení. Zřizovatelé ubytoven mají právo určit, kdo bude ubytován. V ubytovnách platí ubytovací řád.

2.2.4 Cvičné a chráněné byty

U nás jsou zřizovány ojediněle, ale věříme, že budoucnost přinese rozšíření i této formy pomoci. Jedná se o formu bydlení, která má nejbližší k reálnému prostředí a tím vlastně i nárokům a potřebám běžného života. Chráněné byty jsou začleněny do přirozeného společenského prostředí, stigmatizace a izolace nyní již bývalých bezdomovců slábne. Vyrůstá jejich sebejistota a šance na úplnou integraci. (Matoušek, 2005)

Možnostmi pomoci jsou pak další služby zaměřené na ostatní oblasti reintegrace a podpory soběstačnosti. Především jsou to chráněná a podporovaná zaměstnání, veřejně prospěšné práce, sociální firmy a další služby sociální péče. Pro obtížně zaměstnatelné klienty se začínají rozvíjet sociální firmy zakládané některými neziskovými organizacemi. Dle Matouška (2005) je konečným cílem spolupráce s klientem bez domova jeho úplné osamostatnění, zodpovědnost za sebe a nezávislost. Proto poskytovatelé sociálních služeb musí být pozorní k tomu, aby jakýmkoli způsobem nepodporovali vznik a rozvoj závislosti klienta na profesionální pomoci.

2.2.5 Paní v azylovém domě

Paní PO byla obětí domácího násilí. S dcerou unikala před svým partnerem, ukrývala se u svých kamarádek, často spala na ulici (dítě jí vždy někdo u sebe nechal přespat, ale jí ne). Nikde nebyla v klidu, protože její druh ji doslova pronásledoval. Vždy, když se setkali, nebyla ušetřena minimálně verbální agresivitu. Když se situace stala neúnosnou, začala ji řešit na odboru sociálních věcí, kde jí i dceři sociální pracovnice zprostředkovala utajené ubytování v azylovém domě. Paní PO byla ubytováním nadšená a začala rychle s klientkami azylového domu navazovat kontakty. Starala se o děti, učila klientky uklízet, vařit, prát, brzy jí nikdo jinak neřekl, než „mámo“. Paní PO nikdy neopomněla děkovat sociální pracovnici, že jí toto ubytování zprostředkovala a stále zdůrazňovala svou spokojenost. Ani pracovnice AD si paní PO nemohly vynachvátit. Vše trvalo asi rok, poté se ukázalo, že paní PO všechny přesvědčila o své bezúhonnosti a obětavosti takovým způsobem, že si nikdo nevšiml skryté manipulace a zneužívání klientky s mentálním postižením. Zjistilo se, že paní PO onu ženu po menších částkách okrádala, učinila ji zcela závislou na sobě, děti oné klientky neposlušely svou matku, ale paní PO. Vše vyvrcholilo

situaci, kdy si paní PO našla podnájem, kam odešla s onou klientkou, kterou začala i sexuálně zneužívat. Nyní je zahájeno trestní stíhání paní PO.

Vyjádření: Toto je příklad situace, jak by mohl pobyt v AD vyřešit situaci bezdomovkyně, matky s dítětem. Pokud by paní PO byla čestná, mohla zde najít uplatnění a snad i smysl života v pomoci ostatním. Pobyt v AD se mohl stát startovací čarou k zařazení do společnosti. Že se tak nestalo je souhrnem mnoha vnějších a především vnitřních skrytých faktorů, které určují život paní PO.

2.3 Organizace pracující s bezdomovci

„Organizace pracující s bezdomovci v ČR mají jeden charakteristický rys: většina z nich je přímo spojena s nějakou církví nebo ve svých stanovách artikuluje křesťanské principy.“ (Matoušek, 2005, s. 328) Vskutku, pokud sledujeme organizace, které se pomocí bezdomovcům zabývají, téměř všechny vycházejí z křesťanského prostředí, přičemž není jejich prvotním cílem evangelizace, ale motivací k jejich práci je žít svou vírou ve skutečích, tedy konkrétně v pomoci svým bližním. Snad nejznámější organizace, která bezprostředně po revoluci v roce 1989 začala reagovat na problém bezdomovectví pomocí rumunským uprchlíkům a tím se zařadila mezi nejstarší poskytovatele služeb pro bezdomovce v České republice, je občanské sdružení Naděje. Naděje svou prací naplňuje všechny stupně prevence, pomoci a boje proti bezdomovectví a za jádro skutečné prevence považuje aktivizaci klienta a jeho výchovu k nesení zodpovědnosti za svůj život (Forejt, 2003).

Další známou organizací je Armáda spásy, jejíž strategie zní: *„Dělat něco je lepší, než nedělat nic. Provádět intervenci, prevenci a nápravu pomocí vytvořených služeb, programů a strategií pro boj proti bezdomovectví a sociálnímu vyčlenění, jasného a soudržného systému na podporu sociálního začlenění a poskytováním zdrojů, informací, služeb, pracovních míst a bytů těm, kdo je potřebují.“* (Stannett, 2003, s. 37) Pomoc Armády spásy je rozpracovaná do několika stupňů, kdy klient dle svých možností a schopností postupuje kupředu až k úplnému vyřešení svých problémů.

Charita Česká republika je nezisková humanitární organizace, jde o největšího nestátního poskytovatele zdravotnických a sociálních služeb v ČR. Hlavní náplní její činnosti je humanitární pomoc a dobročinné programy nejen pro potřebné v ČR, ale i v zahraničí, bez ohledu na jejich vyznání, politickou příslušnost a příslušnost k rase

(www.wikipedia.org/wiki/katolicka_charita). Charita má vedle svých zaměstnanců mnoho dobrovolníků, kteří se angažují v práci s potřebnými. Charita v rámci pomoci bezdomovcům provozuje denní a kontaktní centra pro bezdomovce, streetwork, nízkoprahová centra, dále azylové domy a noclehárny, domy na půl cesty a chráněné bydlení.

Z dalších organizací můžeme jmenovat občanské sdružení Emauzy ČR, Misionářky lásky – sestry Matky Terezy, Diakonie ČCE, Člověk v tísni. Všechny neziskové organizace, které realizují poskytování sociálních služeb jsou financovány jednak ze státního rozpočtu (na základě žádostí a grantů), dále z příspěvků, darů, z vlastní činnosti. Podrobné informace o těchto a dalších organizacích je možné získat například na internetu. Forma jejich pomoci je konkrétní, adresná, přístup ke klientům individuální. Všechny zmíněné organizace mají nejen u uživatelů, ale i v širším povědomí společnosti výbornou pověst.

2.3.1 Muž, který se odrazil ode dna

Pan AW byl ve svých třiceti letech závislý na alkoholu, heroinu, žil na ulici, občas přespával ve squatu, byl velmi promiskuitní, kradl. Sám cítil, že je na samém dnu své existence, sám sobě se hnusil, nechtěl žít, nedovedl si představit, že by mohlo být ještě hůř. Dle jeho slov se v něm něco začalo dít, hledal a nevěděl co, byl neklidný, nesoustředěný. Jednoho dne, kdy opět sháněl prostředky na svou drogu, si všiml nástěnky nějaké církve. Nevěděl jaké, bylo mu to jedno, ale na oné nástěnce četl slova, kdy mu bylo jasné, že našel to, co stále hledal. Sám si nevzpomíná na obsah, ale v tu chvíli se mu změnil život. Na základě tohoto zážitku se rozhodl k okamžitému řešení své situace, šel za lékařem s jedinou myšlenkou, že se chce vyléčit, ve spolupráci se sociálními pracovníky Naděje a Sananimu skutečně absolvoval léčení a pobyt v terapeutické komunitě a během dvou let z něho byl zcela jiný člověk. Po návratu z terapeutické komunity navázal spojení se svými příbuznými, kdy mu strýc umožnil bydlení do doby, než se osamostatní. AW si našel práci na stavbě, pronajal si garsonku. Dal do pořádku vztahy z minulosti, navázal kontakt se svou dcerou, její matkou, dalšími lidmi. Je již 7 let „čistý“, plně společensky angažovaný. Velkou roli na změně jeho života má víra v Boha, kterou tehdy objevil a která dala jeho životu smysl.

Vyjádření: Pan AW je výjimečným příkladem toho, že je možný úplný návrat do společnosti a že je možné i to, co se zdá zcela nemožné. Nejdůležitějším krokem v tomto

procesu bylo uvědomění si vlastní bídy, přiznání si, že takovýto život nechce žít. Ukázalo se, že nabídka pomoci v naší společnosti existuje a je možné jí účinně využít (lékař, pomáhající organizace, léčení, terapeutická komunita, podpora lidí). Skrze tyto možnosti je možné se z obtížné sociální situace dostat, klient ale musí mít silnou motivaci.

2.4 Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení

Evropská společnost stojí ve víru změn, které má přinést rok 2010 na poli boje s chudobou a sociálním vyloučením. 22. října 2008 byl vyhlášen Evropský rok 2010, a Česká republika se vedle dalších členských států Evropské unie přihlásila k aktivní účasti formou Národního programu Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Program sleduje čtyři základní cíle: 1. Uznání práva lidí žijících v chudobě na důstojný život, 2. Zdůraznění odpovědnosti každého jedince za boj proti chudobě, 3. Podporu soudržnější společnosti, 4. Závazek bojovat proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

Jednou z hlavních cílových skupin, ke kterým jsou zaměřeny aktivity tohoto Evropského roku, jsou právě ti nejchudší, bezdomovci. *„Být chudým neznamená jen stát na samém konci příjmové distribuce, ale sdílet určitý druh bezmoci a neschopnosti kontrolovat okolnosti svého vlastního života tváří v tvář vlivnějším společenským skupinám.“* (Kincaid in Mareš, 1999, s. 167) Obecný problém chudoby a sociálního vyloučení zahrnuje více rovin a aspektů – příjmy a životní úroveň, vzdělávací příležitosti, práce v důstojných podmínkách, systémy sociální ochrany, bydlení, přístup ke zdravotní péči, sociální služby, apod. Ratajová, Laštovková (2009) uvádí, že v rámci evropského roku nebude řešena prvoplánově přímá bezprostřední pomoc potřebným, ale spíše změna v náhledu na danou problematiku, komunikace o různých podobách a hrozbách sociálního vyloučení s veřejností i lidmi postiženými chudobou. Evropský rok má ambici připravit optimální podmínky pro společenský dialog na uvedené téma, chce zdůraznit odpovědnost ve veřejné i osobní rovině a v důsledku této vzájemné komunikace lze očekávat vstřícnější náhled veřejnosti na život bezdomovců. Národní program si klade za cíl v našich podmínkách sledovat tyto hlavní principy: odstranění stereotypů, které se s chudobou a sociálním vyloučením pojí, podpora otevřeného dialogu s aktéry zasaženými sociální událostí, zohlednění různých aspektů chudoby, aktivizace dobrovolnického sektoru.

Priority Národního programu Evropského roku boje proti chudobě jsou konkrétními návody na řešení problémových úseků na poli práce s lidmi ohroženými, či již skutečně sociálně vyloučenými.

První prioritou je prevence sociálního vyloučení v důsledku předluženosti. Chybí dostatečná informovanost široké veřejnosti, aby každý byl schopen samostatně vyhodnotit nebezpečí, rizikovost své zadluženosti vzhledem ke své schopnosti dluhy splácet. Zejména u bezdomovců se setkáváme s tím, že právě předluženost je jedním z prvních impulzů k tomu, aby se dostali do soukolí neřešitelné životní situace. V důsledku ztráty zaměstnání si často vytvářejí nové dluhy na umoření dluhů starých, při tomto jsou zneužíváni k lichvě. Situace se stává neúnosnou, následují exekuce, ztráta majetku, přístřeší, vztahů, vazeb. Návrh potřebných opatření je zvýšit informovanost občanů, naučit je vyhodnocovat různé nabídky a umět jim čelit. Dále vytvoření a rozšíření sítě finančního poradenství, práce sociálních pracovníků pomáhajících lidem ohroženým zadlužeností, využívání institutu sociálních půjček.

Priorita druhá se týká přístupu na trh práce osobám tomuto trhu vzdáleným. Bude se zabývat skupinou osob, ze kterých se opět rekrutují osoby bez domova - s nízkou kvalifikací, zhoršeným zdravotním stavem, neschopnými orientace na pracovním trhu, diskriminovanými, sociálně znevýhodněnými. V návrhu opatření najdeme taková, která chtějí integrovat ohroženou osobu do běžného pracovního prostředí, podpora veřejně prospěšných prací, dobrovolnická služba, předcházení ztrátě pracovních návyků, získání dovedností nutných k orientaci na trhu práce, netolerance nelegálního zaměstnávání, vytváření kratších pracovních úvazků, podpora sociálního podnikání.

Priorita třetí se týká aktivizace územní veřejné správy při tvorbě a hodnocení regionálních a místních akčních plánů boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Především ve venkovských oblastech by měly být podporovány ekonomické aktivity a zvýšena participace občanské společnosti. Lidé se zkušeností s chudobou by se mohli podílet na tvorbě a hodnocení místních akčních plánů v boji proti sociálnímu vyloučení.

Priorita čtvrtá souvisí s prioritou druhou, je to zvýšení úrovně vzdělanosti a tím konkurenceschopnosti chudých a vyloučených lidí na trhu práce. Souvisí se vzděláváním, získáváním specifických znalostí a dovedností, využitím pedagogických asistentů, věnování pozornosti dětem ze znevýhodněného prostředí, atd.

Pátá priorita se konkrétně týká přímo osob bez domova, kdy cílem je podpora přiměřeného bydlení a řešení bezdomovectví. Je poukazováno na problém, kdy kombinace rostoucí příjmové diferenciací, zadlužování českých domácností, stárnutí populace a vývoj na trhu s bydlením přispívá ke zhoršování podmínek bydlení osob ohrožených sociálním vyloučením. Je apelováno na výstavbu nájemních bytů určených osobám s nízkými příjmy, včasné řešení situace dluhů na nájemném. (Ratajová, 2009)

2.5 Dávky pomoci v hmotné nouzi

Sociální dávky jsou příkladem konkrétní pomoci státu, kdy při dostatečné ochotě, motivaci a správném využití finanční dávky lze hovořit o jednom z podpůrných kroků integrace bezdomovce zpět do společnosti. Ideální je spojení s prací sociálních pracovníků, např. z neziskových organizací, kdy klient může dojít až k plné nezávislosti na jakékoliv sociální službě.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, je účinný od 1. 1.2007. Tato právní úprava vychází z Listiny základních práv a svobod, která zaručuje každému, kdo je v hmotné nouzi, právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Zákon rozlišuje termín životní minimum a existenční minimum.

Pojem životní minimum je vymezen jako minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů osob k zajištění výživy a ostatních základních potřeb. Přiznání životního minima je vázáno na určité podmínky, které není vždy snadné právě pro bezdomovce splnit. Na druhou stranu je životní minimum tak nízké a podmínky přiznání nastaveny takovým způsobem, že klienty agendy dávek pomoci v hmotné nouzi se stávají téměř výlučně samostatně posuzované osoby, mezi nimiž největší procento tvoří právě bezdomovci, poté lidé závislí na návykových látkách, lidé s psychiatrickou diagnózou, lidé navrátilí se z výkonu trestu nebo z psychiatrické léčebny, bez zázemí.

Existenční minimum je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Život s prostředky pod existenčním minimem lze přirovnat k bídě a strádání ohrožujícími samotnou existenci člověka. Jak uvádí Mareš (1999), je třeba si uvědomit, že

bída může prostupovat i nad hranici existenčního minima a chudoba je přítomna i v domácnostech pohybujících se v určitém příjmovém intervalu nad hranicí životního minima. Pokud se hovoří o zajištění uspokojování základních potřeb, jedná se o jejich uspokojování na velmi skromné úrovni.

Mareš (1999) také konstatuje, že dostát svým povinnostem občana a uplatnit práva, která plynou z tohoto statusu, vyžaduje předpoklady jako je zdraví, určitá úroveň příjmů, informací, vzdělání. To vše lidem bez přístřeší chybí a tato skutečnost se odráží i v procesu uplatňování nároku na sociální dávky.

Zásadní podmínkou pro přiznání dávek pomoci v hmotné nouzi jsou platné doklady. Již toto se u mnoha bezdomovců stává problémem, třebaže vlastnictví platných dokladů otevírá cestu k uplatnění širokého spektra nároků pomoci. Se získáním dokladů pomáhají sociální pracovníci či sociální asistenti různých neziskových organizací. Pavelková (2007) uvádí, že formálně náročná obnova dokladů je pro bezdomovce či žebráky obtížně zvládnutelná ať již z důvodu nižší sociální kompetence nebo vzhledem k jejich negativnímu postoji k úřadům a úředníkům. *„Bezdomovec je často bez dokladů. Osobní asistence při jednání s úřady je často nezbytná – vždyť někteří se chovají jako děti. Obnovou osobních dokladů začíná návrat do společnosti.“* (Hradecký, 1996, s. 69)

Co se týká nutnosti o pomoc požádat v místě trvalého bydliště, systém sociální pomoci v této oblasti je již ošetřen tak, že sice osoba žádající o dávky musí o tyto požádat v místě svého trvalého bydliště, ale vše může probíhat formou korespondence z úřadu místa, kde se bezdomovec právě zdržuje a kde mu všechny formalities pomůže vyřídit sociální pracovnice.

Další podmínkou k přiznání nároku na dávky pomoci v hmotné nouzi je evidence na Úřadu práce nebo doklad o invaliditě. Splnění této podmínky se nevyžaduje až od věku 68 let. Evidence na Úřadu práce je kritickým bodem v tom smyslu, že pokud klient s Úřadem práce aktivně nespolupracuje, je sankčně z evidence vyřazen. Podle zákona pak ztrácí nárok na dávky a zůstává bez finanční pomoci, v důsledku čehož se často živí kriminální činností. Jen malé procento bezdomovců je vůbec schopných a ochotných pracovat, většinou jsou ve svém životním stylu již tak zabydleni, že jakákoliv změna nebo nutnost dodržovat řád a povinnosti se jim příčí. (Vágnerová, 2004)

Jsou poskytovány tři druhy dávek řešících okruh situací sociálně potřebných lidí, a to opakované dávky - příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení a dále jednorázová dávka -

mimořádná okamžitá pomoc. Pokud žadatel splní podmínky pro přiznání dávky pomoci v hmotné nouzi, je mu prvotně přiznána základní z nich, příspěvek na živobytí. Mareš (1999) upozorňuje na to, že nárok není automatickým právem, ale jeho oprávněnost je složitě, podrobně a pro žadatele často i nepříjemně ověřována. Ověřuje se nejen potřebnost žadatelů, ale i to, zda mohou svou situaci řešit sami, nebo s pomocí svých rodin: prokazuje se nemajetnost, neexistence dalších příjmů apod. Příjemci sociální pomoci jsou tak svým způsobem stigmatizováni a výše pomoci je co nejnižší, aby nekonkurovala minimálním mzdám.

Nutnost spolupráce s úředníky otevírá prostor pro konkrétní sociální práci s těmito osobami, kdy sociální pracovnice vychází z přímé znalosti bezdomovcova zázemí, sociálního prostředí, jeho možností, apod. Sociální pracovnice pomáhají bezdomovcům hospodařit s dávkou, pomáhají jim s hledáním bydlení, zprostředkovávají různé úřední záležitosti a využívání zákonných nároků, jednájí se zdravotnickými zařízeními, s azylovými domy, s noclehárnami, charitativními zařízeními, atd.

2.5.1 Postupná aktivizace pana KS

Pan KS se navrátil z dlouhodobého výkonu trestu, který vykonával za velmi závažný trestný čin. Nejprve požádal o dávku pomoci v hmotné nouzi, mimořádnou okamžitou pomoc z důvodu ohrožení sociálním vyloučením, která slouží k poskytnutí základních prostředků pro dobu bezprostředně po návratu z výkonu trestu. Pan KS byl přesvědčen, že se vrátí k družce a k synovi, že nemá problém s bydlením, ani se zaměstnáním. Následně byl pan KS poměrně často viděn ve městě, posedával po lavičkách, evidentně hubl a chátral. Byla mu nabídnuta pomoc sociální pracovnící, která si ho pamatovala právě z výplaty sociální dávky. Ukázalo se, že družka měla již jiného přítele, syn si otce nepamatoval, nikdo z nich, ani žádní bývalí kamarádi ho nechtěli u sebe nechat přespát. Všichni se mu vyhýbali zřejmě i pro jeho předešlý trestný čin. Protože byly jarní měsíce, nebylo nemožné přespávat venku na různých místech. Pan KS se na jednu stranu lidem vyhýbal a na druhou stranu přes den zůstával ve městě, aniž by ale s kýmkoliv komunikoval. Panu KS byly po intervenci sociální pracovnice přiznány dávky pomoci v hmotné nouzi, zaevidoval se na Úřadu práce. Přestože byl velmi uzavřený, s touto sociální pracovnící spolupracoval, řídil se jejími radami a pokyny, co má dělat. Nastoupil na veřejně prospěšné práce a postupně si začal

vydělávat. Nejprve z dávky, poté z minimální výplaty začal splácet pomalu dluh vzniklý na výživném pro syna. Ubytování mu bylo poskytnuto v místní ubytovně s tím, že dokud na úhradu ubytování neměl finanční prostředky, bylo hrazeno z dávek pomoci v hmotné nouzi. Vše vypadalo idylicky do doby, než zemřel jeho nadřízený, vedoucí veřejně prospěšných prací. Pan KS přestal chodit do práce, opustil ubytovnu a zmizel z města, nikomu nic nesdělil, neukončil řádně ani pracovní poměr, nevyzvedl si poslední výplatu, na ubytovně zanechal všechny své věci. Asi za půl roku byl opakovaně spatřen na nádraží, zapáchající, zarostlý, špinavý, vybíral odpadkové koše. Kontaktu s lidmi se vyhýbal, nereagoval, výše uvedenou sociální pracovníci nepoznal a utekl před ní poté, co se pokusila ho oslovit.

Vyjádření: U pana KS je patrná závislost na pomáhajícím člověku, ale jen do jisté míry. Pokud se „něco“ stane, pan KS se stáhne a není ochotný k jakékoliv spolupráci. Zřejmě zde hraje roli i psychiatrické onemocnění. Pan KS je ochoten ke změně života, k využívání pomoci a své aktivizaci pod vedením, ale za nereálných podmínek, navíc zřejmě za předpokladu vzniku silné неотřesitelné citové vazby mezi ním a pomáhajícím, což v běžném životě není možné.

2.6 Nevyužívání pomoci

Mareš (1999) poukazuje na to, že zefektivňování systému sociálního zabezpečení může vést i k jeho selhávání, pokud se příliš akcentuje efektivita ekonomická na úkor efektivity sociální. V důsledku toho je mnoho osob, které splňují podmínky nároku (jsou původně zamýšlenou cílovou skupinou příjemců dávek a jiné pomoci), ale tito ve skutečnosti své nároky neuplatňují nebo existující nároky nejsou přiznány. Toto jednání ale často bývá nevědomé, kdy se nejedná o vzdání se nároků, ale jistou sociální nekompetenci oprávněných osob, neznalost systému sociálních dávek a neznalost postupů, jimiž se oprávnění realizují, tito lidé se neumí vyrovnat se složitostí celého procesu uplatnění vlastního oprávnění, jsou nejistí. Ti, kdo neumějí zacházet s informacemi, jsou nejchudší mezi chudými. Nejmarkantněji je to viditelné tam, kde iniciativa při uskutečňování oprávnění je ponechána plně na klientovi, kterému je připsána odpovědnost za vlastní osud. Je zde zřejmý rozpor s tím, že sociální síť je převážně určena pro ty, kdo tuto odpovědnost nezvládají. Rizikem je i nepřiznání nároků chudých společností, které může také být důsledkem selhání pracovníků, kteří zajišťují fungování sociální sítě.

Vedle bezdomovců, kteří neuplatňují nároky, existují však i bezdomovci, kteří o žádnou pomoc nestojí a sociální služby nevyhledávají. Naopak, vyhýbají se pomáhajícím pracovníkům, chtějí zůstat v anonymitě. Někteří si nechtějí přiznat „svůj problém“ a vyhledáním pomoci by ho jakoby zhmotnili. Nechtějí se doprošovat pomoci, tento postoj posiluje jejich pocit důstojnosti. Jiní mají negativní vztah k institucionální péči a dávají přednost sobě požímané svobodě a soukromí před jakýmkoliv řádem. Jiní jsou tak závislí na některé droze, že nejsou schopni dodržet ani velmi volný řád např. ubytoven. Někteří již mají zkušenosti s pomocí, či dokonce s azylovým ubytováním, ale vzhledem k neopodstatněným fámám, např. o podmínkách či pracovních zařízeních, služby nevyužívají. (Hradecký, 2005) Jsou lidé, kteří se na své bezdomovectví adaptují a změnu aktivně nevyhledávají. Jak uvádí Matoušek (1995), existují také lidé, kteří žijí jako bezdomovci relativně spokojeně. Stačí ovšem malá porucha zdraví, ztráta zdroje obživy, ztráta dosud jistého teritoria sloužícího k přespávání a bezdomovec začne pomoc potřebovat. Hradecký (2007) konstatuje, že je nutné počítat s tím, že se vždy najdou lidé, které se za celý život nepodaří začlenit, ale i pro ně je nutné zřizovat azylové domy pro dlouhodobý nebo i trvalý pobyt. Štěchová a kol. (2007) uvádí, že někdy bezdomovci přijímají dočasné zlepšení své situace, relativní komfort a pohodlí, kterého se jim dostává v centrech pomoci, ale toto „nabrání sil“ slouží k tomu, aby se opět dobrovolně vrátili na ulici. Pavelková (2007) v této souvislosti upozorňuje na to, že určitou roli může hrát i postoj některých občanů, kdy pomoc od státu chápou spíše jako dobročinnost než jako své právo a tato pomoc je pro ně potvrzením jejich životního selhání.

Zkušenosti pomáhajících pracovníků ukazují, že bezdomovci, kteří takto zůstávají bez vnější pomoci a podpory, jsou vlastně odsouzeni k rezignaci a beznaději, protože vlastními silami nejsou schopni se ze své situace vymanit. *„Mnozí si nalhávají, že v budoucnu budou něco dělat, něco se změnit, něco dobrého na ně čeká, aniž by se oni o to nějak snažili, nebo něco pro to dělali, aniž by se vážně rozhodli a pracovali na změně.“* (Hradecký, 2005, s. 14) Takoví bezdomovci propadají každým dnem stále hlouběji do rezignace, bez ochoty nechat si pomoci získávají stále více bolestných zážitků a zkušeností, po všech stránkách stále více chátrají. Hradecký (2003) uvádí, že někdy se podaří ztracenému člověku navrátit se zpět do společnosti, jindy už je příliš pozdě. Rozhodně se však vyplatí podat ruku, nastavit ucho, nabídnout pomoc, protože předem netušíme, kdo to s naší pomocí dokáže.

2.6.1 Beznaděj pana HG

Pan HG, narozený v roce 1972, pochází z rodiny, kde otec byl alkoholik, matka vychovávala 4 děti, žila v jedné domácnosti s tchýní, se kterou se neustále hádala, dětem se nikdy příliš nevěnovala. Bylo jí lhostejné, kde děti jsou, nezajímalo ji, kdy přijdou domů a co dělají, do školy je neposílala. HG se začal již od sedmi let toulat, z domova ani utíkat nemusel, protože ho vlastně nikdo nehledal. Odcházel postupně na delší a delší toulky, postupně začal při těchto svých cestách krást, skončil ve výchovném ústavu, kde žil 5 let. Po návratu rodinu nenašel. Matka byla v psychiatrické léčebně, otec a tchýně mrtví, mladší děti v dětském domově, starší bratr nezvěstný. Živil se krádežemi, zakrátko skončil ve výkonu trestu. Toto se opakovalo třikrát, pokaždé, když přišel z výkonu trestu, měl předsevzetí, že si najde práci, ubytovnu, snad i ženu, ale vždy, než se mu tento cíl podařilo zrealizovat, nastoupil znovu do výkonu trestu. Nyní je již druhý rok na svobodě, nepracuje, tvrdí, že práci nemůže najít, není ani vyučený, je závislý na alkoholu. Pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi, i ubytování na skromné ubytovně je mu hrazeno z těchto dávek. Podle jeho vyjádření nic nemá cenu, nemá žádnou motivaci, číší z něj beznaděj, nechce a nevyhledává žádné kontakty, žádnou pomoc, s nikým nekomunikuje. Je velmi uzavřený.

Vyjádření: Pan HG je natolik „zajatý“ ve svém životním postoji, že naděje na zlepšení situace není veliká. Je jakoby odtržený od tohoto světa, zrazený, nevidí žádné životní možnosti a nechce se zapojit do života společnosti. Možnosti intervence si dokážeme představit pouze jako aktuální pomoc v akutní potřebě, která v budoucnu vyvstane (ztráta bydlení, zhoršení zdravotního stavu, apod.).

Závěr

„Každý se může stát bezdomovcem, ovšem důležité je, že každý už nemusí bezdomovcem zůstat.“ (Štěchová a kol., 2008, s. 72) Na několika konkrétních nabídkách pomoci jsme ukázali, že cesta z bezdomovectví není snadná, ale není nemožná. Samozřejmě záleží na mnoha vnitřních i vnějších okolnostech. Vzhledem k faktu, že bezdomovectví jako takové je dlouhodobý, celosvětový, nevykořenitelný problém, snad ani nelze najít teoretické východisko a řešení této závažné sociální situace. *„Bezdomovectví a žebráctví se stává masovým problémem a ve spojení s chudobou je v podstatě neřešitelné. Majoritní společnost jej považuje za negativní jev, ale vlastní širokou veřejností je vnímán bohužel se směsicí pocitů lhostejnosti, pohrdání a rozhořčení či pouze jakéhosi soucit... Celá společnost by měla napomáhat těmto lidem dostat se z bludného kruhu jejich života, jejich prohlubující se chudoby a společenského vyloučení a ne se od nich odtaňovat či úplně distancovat.“* (Pavelková, 2007, s. 39)

Cílem práce bylo seznámení s problematikou bezdomovectví, nalezení široké definice, poukázání na příčiny a prevenci tohoto sociálně patologického jevu. Také nalezení možností, jimiž lze bezdomovcům ulehčit v jejich svízelné situaci. Zároveň jsme dospěli k nabídce konkrétních sociálních služeb na tomto poli, kdy při vhodné intervenci profesionálů a spoluprací s nimi můžeme vidět účinnou změnu života osob bez přístřeší. Poukázali jsme na různé varianty pomoci, které mohou bezdomovci využít. Pomoc lidem bez domova lze nabídnout skrze poradenské služby, využití sociálních služeb, informace. Naplnění prvotní potřeby přístřeší poskytuje nabídka ubytování pro bezdomovce formou nocleháren, azylových domů, ubytoven, cvičných a chráněných bytů. Nastínili jsme práci organizací, poskytovatelů sociálních služeb, které se věnují intenzivní sociální práci s bezdomovci. V rámci Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení očekáváme změnu postoje společnosti k otázkám bezdomovectví. Konkrétní finanční i sociální pomoc skrze dávky pomoci v hmotné nouzi nabízí osobám bez přístřeší startovací podmínky k vyřešení jejich krizové situace.

Pokud bezdomovec ve svém životním stylu nechce zůstat, je možné ho změnit. Je ovšem nutné si uvědomit, že aby člověk pomoc přijal, musí být ochoten ji přijmout, první rozhodnutí ke změně stylu života musí vzejít od něho samotného, my můžeme na toto rozhodnutí navázat právě onou nabídkou pomoci. To se ostatně týká jakékoliv životní situace.

Všichni, kdo s bezdomovci pracují, by se měli chovat profesionálně, disponovat odpovídajícími znalostmi a vědomostmi, také velkou mírou osobní a sociální zralosti. Vlivem výchovy, médií, atd. neumíme vidět v každém člověku jedinečnou lidskou bytost, která má svou velkou lidskou důstojnost. Bezdomovce máme „onálepkané“ a nejsme příliš ochotni mu onu úctu, jakožto člověku, přiznat. Míra ochoty k pomoci je nízká. Je důležité brát v úvahu specifickou přístupu k bezdomovcům a pomoc a informace těmto lidem podávat odpovídajícím způsobem, tzn. srozumitelně, jasně a ochotně. Prvním krokem k jejich změně může být třeba i to, že se setkají s člověkem, který je neodsoudí.

Přínos práce vidím v získání dalších cenných informací, které jsem při studiu pramenů k této práci získala. Oceňuji utřídění poznatků o základní pomoci, která je bezdomovcům nabízena. Věřím, že v praxi mého pracoviště budou tyto poznatky vhodně uplatňovány. Osobně považuji pomoc pro bezdomovce za nezbytnou právě z důvodu, že kdyby někdo z nich našel zpět svou hodnotu, má činnost pro tyto osoby smysl. Mezi největší lidské bohatství patří láska, přátelství, vzájemná solidarita. Je na každém z nás, jak se k problému bezdomovectví postavíme, jestli tyto lidi budeme chápat jako přítěž nebo jako zdroj svého vnitřního obohacení, např. skrze dobré slovo, obdarování, ochotu naslouchat.

Resume

Výběr tématu bakalářské práce s názvem „Bezdomovci a možnosti pomoci“ úzce koresponduje s mým zájmem o sociální otázky. Jako sociální pracovnice na městském úřadu se denně setkávám s krizovými životními situacemi lidí žijících kolem nás. Mezi našimi klienty nacházíme ty nejpotřebnější, osoby bez přístřeší. Je nesporné, že bezdomovců přibývá a společnost, konkrétně každá obec se musí s tímto sociálně patologickým jevem vyrovnat. Je velmi důležité, jakým způsobem problémy rizikových skupin obyvatelstva řeší veřejná správa, do jaké míry je ochotna investovat do podpory a pomoci lidem s jakýmkoliv hendikepem, tedy i sociálním. Konkrétní pomoc a angažovanost však zůstává na osobním přístupu každého z nás.

Fenoménu bezdomovectví a definování tohoto jevu je věnována první část práce. Dále je věnována pozornost příčinám vzniku a prevenci bezdomovectví, v druhé části práce jsou popsány jednotlivé možnosti pomoci, tak jak je společnost nabízí. K doplnění a lepšímu pochopení problematiky je text doplněn kazuistikami, které situaci bezdomovectví plasticky vykreslují.

Problematikou bezdomovectví se dnes již zabývá poměrně široká nabídka odborné literatury. Bezdomovectví je zkoumáno z různých pohledů, vizí a cílů, např. z pohledu zdravotnictví, návykových látek, volného času, zaměstnání. V podnětných a propracovaných publikacích nalézáme praxí ověřené inspirace přístupu k lidem bez domova.

Cílem bakalářské práce bylo nahlédnout na společenský jev bezdomovectví z pozice definice, příčin, prevence a pomoci. Práce neměla za cíl najít řešení tohoto fenoménu, ale poukázat na tento problém, se kterým se setkáváme každý den. Přínos práce vidím v uceleném pohledu na život lidí bez domova a nabídku pomáhajících subjektů. Při seznámení se s problematikou lze získat vhled, že upadnout do bezdomovectví lze rychle a cesta zpět není zcela snadná. Nadějně ale je, že společnost chce takovéto situace řešit, disponuje širokou škálou prostředků, nabízí sociální intervenci a je na každém, zda pomoc využije.

Seznam použité literatury

1. BALCAROVÁ, Renáta. Prevence bezdomovectví z pohledu VDP. In Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*. Praha: FEANTSA, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003. s. 31. ISBN 80-86451-05-4.
2. Charita Česká republika. In Wikipedie: otevřená encyklopedie /online/. /8.1.2010.URL: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ceska_katolicka_charita.
3. COGHLAN, Misia. FEANTSA – cíle a aktivity. In *Sborník české skupiny FEANTSA ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě*. Praha: Naděje, 1998. s. 10-11. ISBN 80-902292-3-9.
4. FOREJT, Jakub. Prevence bezdomovectví. In Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*. Praha: FEANTSA, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003. s. 28-29. ISBN 80-86451-05-4.
5. HRADECKÁ, Vlastimila; HRADECKÝ, Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
6. HRADECKÝ, Ilja a kol.. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
7. HRADECKÝ, Ilja. Předmluva. In Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*. Praha: FEANTSA, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003. s. 6, ISBN 80-86451-05-4.
8. HRADECKÝ, Ilja. Strategie udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce. In Kolektiv autorů. *Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. s. 86-87. ISBN 978-80-247-2348-8.
9. HRADECKÝ, Ilja. Bezdomovství v České republice. In *Sborník české skupiny FEANTSA ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě*. Praha: Naděje, 1998. s. 7-9. ISBN 80-902292-3-9.

10. KOTÝNKOVÁ, Magdalena. Trendy v prevenci bezdomovectví. In Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*. Praha: FEANTSA, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003. s. 15-22. ISBN 80-86451-05-4.
11. KRÁLOVÁ, Jarmila. *Sociální služby a příspěvek na péči*. Praha: Anag, 2008. ISBN 978-80-7263-462-0.
12. MANDYS, Jan. Bezdomovectví v kontextu společenské zakázky. In Janebová, Radka; Smutek, Martin. *Posuzování životní situace v sociální práci*. Hradec Králové: Gaudeamus, Universita Hradec Králové, 2008. ISBN 978-80-7041-419-4.
13. MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-7.
14. MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
15. MATOUŠEK, Oldřich a kol.. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.
16. MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.
17. ONDRÁK, Pavel. Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce. In Kolektiv autorů. *Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. s. 83-85. ISBN 978-80-247-2348-8.
18. PAVELKOVÁ, Jaroslava. *Problematika lidí v nouzi*. Praha: UK v Praze – Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7290-338-2.
19. RATAJOVÁ, Dagmar. Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. *Sociální práce*. 2009. roč. 9, č. 4, s. 45-52. ISSN 1213-6204.
20. RATAJOVÁ, Dagmar; LAŠTOVKOVÁ, Jitka. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. *Sociální práce*. 2009. roč. 9, č. 4, s. 41-44. ISSN 1213-6204.

21. RUSZOVÁ, Petra. Aktivní politika zaměstnanosti a bezdomovci. In Kolektiv autorů. *Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. s. 63-72. ISBN 978-80-247-2348-8.
22. STANNETT, Mike. Boj a preventivní aktivity proti bezdomovectví. In Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*. Praha: FEANTSA, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003. s. 35-37, ISBN 80-86451-05-4.
23. ŠTĚCHOVÁ, Markéta a kol.. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-069-4.
24. ŠUPKOVÁ, Danuše a kol. *Zdravotní péče o bezdomovce v ČR*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-2245-0.
25. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
26. *Velká všeobecná encyklopedie Diderot*. Praha: Diderot, 2000. ISBN 80-902723-2-0.
27. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
28. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů
29. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů
30. Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů